

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Zlo v povaze a chování člověka - moderní přístup

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7105R056 – Historie se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Miroslav Rulec**
Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Miroslav Rulec**
Osobní číslo: **P13000601**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání**
Historie se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Zlo v povaze a chování člověka - moderní přístup**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se zaměří na rozbor zla v povaze a/nebo chování člověka z pohledu moderních teorií minulého a současného století a jejím cílem bude provést systematickou a přehlednou komparaci daných přístupů a jejich zhodnocení.

Zpracování tématu bude založeno na podrobném rozboru prací dnes již klasických autorů 20. století, jako je S. Freud, E. Fromm, K. Lorenz, E. Wilson či S. Milgram. Dále pak bude práce čerpat z teorií aktuálních autorů a jejich děl na toto téma. Mezi tyto současné autory patří P. Zimbardo, D. Buss či S. Baron-Cohen.

V této práci budou porovnány jednotlivé přístupy k tématu zla v povaze a/nebo chování člověka a bude provedeno jejich zhodnocení.

Student se bude v průběhu přípravy a vypracování řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího bakalářské práce a bude pravidelně docházet na konzultace k práci.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- FREUD, Sigmund. Nespokojenost v kultuře. Vyd. v tomto souboru 1. Praha: Hynek, 1998, 141 s. Spektrum (Hynek). ISBN 80-862-0213-5.
- LORENZ, Konrad. Takzvané zlo. Vyd. 2., V nakladatelství Academia 1. Praha: Academia, c2003, 234 s. ISBN 80-200-1098-x.
- WILSON, Edward O. O lidské přirozenosti: máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?. Praha: Lidové noviny, 1993, 247 s. Edice 21. ISBN 80-710-6076-3.
- MILGRAM, Stanley. Poslušnost voči autorite: experimentální přístup : experiment odhalující část lidské přirozenosti. Trenčín: Vydavatelství F, 2014, 200 s. Psychiatria, psychoterapia, psychosomatika. ISBN 978-80-88952-77-0.
- ZIMBARDO, Philip G. Luciferův efekt: jak se z dobrých lidí stávají lidé zlí. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 625 s. Společnost (Academia). ISBN 978-80-200-2346-9.
- BUSS, David M. Vrah v nás: proč jsme programováni k zabíjení. Trenčín: Vydavatelství F, 2009, 268 s. ISBN: 978-80-88952-61-9
- BARON-COHEN, Simon. Věda zla: nová teorie lidské krutosti. Vyd. 1. Brno: Emitos, 2014, 249 s. ISBN 978-80-87171-37-0.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce:

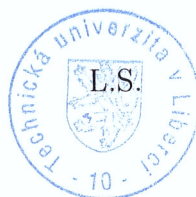
25. října 2015

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2017

prof. RNDr. Jan Pícek, ČSc.

děkan

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 28. dubna 2016

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 27.6.2017

Podpis:

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval především svému vedoucímu bakalářské práce panu Mgr. Ing. Martinu Brabcovi, Ph.D za rady a pomoc při vyhotovení práce. Mimořádný dík bych také rád vyjádřil své rodině a přítelkyni za pomoc a podporu při psaní této práce.

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na rozbor fenoménu zla z pohledu moderních teorií minulého a současného století. První část práce tvoří analýza teorií osmi autorů. Po stručném představení každého autora následuje analýza jeho přístupu k fenoménu zla se zaměřením na to, co je možné v daném pojetí považovat za „zlo“, jeho příčiny a projevy. Druhá část práce se pak zabývá rozdělením a systematickou komparací daných osmi přístupů k fenoménu zla. Teorie jsou rozděleny podle psychických, biologických a sociálních vlivů působících na vznik zla. Závěr práce posléze podává zhodnocení teorií.

Klíčová slova

zlo, agrese, agresivita, násilí, pud, empatie, poslušnost, autorita, psychopatie, psychopat, člověk

Annotation

The bachelor thesis deals with analysis of the phenomenon of evil from the perspective of modern theories of the past and present century. The first part of the thesis consists of analysis of theories by eight authors. A brief introduction of each author is followed by an analysis of his approach to the phenomenon of evil with focus on what can be considered "evil", its causes and manifestations. The second part of the thesis deals with the division and system comparison of the eight approaches to the phenomenon of evil. Theories are divided according to the psychic, biological and social influences acting on the origin of evil. The conclusion of the work then provides an evaluation of theories.

Key words

evil, aggression, aggressiveness, violence, instinct, empathy, obedience, authority, Psychopathy, psychopath, human

Obsah

Úvod.....	8
1 Rozbor fenoménů zla.....	9
1.1 Sigmund Freud.....	9
1.2 Erich Fromm.....	12
1.3 Konrád Lorenz.....	18
1.4 Edward O. Wilson.....	21
1.5 Philip G. Zimbardo.....	23
1.6 Robert D. Hare.....	26
1.7 Stanley Milgram.....	30
1.8 Simon Baron-Cohen.....	33
2 Porovnání jednotlivých teorií podle vlivů působících při vzniku zla.....	39
2.1 Teorie zla založeny na psychických vlivech.....	40
2.2 Teorie zla založeny na biologických vlivech.....	41
2.3 Teorie zla založeny na sociálních vlivech.....	44
3 Zhodnocení a závěr.....	46
4 Seznam použitých zdrojů.....	48
4.1 Literatura.....	48
4.2 Internetové zdroje.....	49

Úvod

Tato práce je zaměřena na rozbor fenoménů zla z pohledu moderních teorií minulého a současného století. Práce vychází z teorií osmi autorů, jimiž jsou: Sigmund Freud, Erich Fromm, Konrád Lorenz, Edward O. Wilson, Philip Rimbaro, Robert D. Hare, Stanley Milgram a Simon Baron-Cohen. První kapitola je zaměřena na rozbor jednotlivých teorií těchto autorů. Kapitola je rozdělena do osmi částí, kde je v každé stručně představen daný autor a poté následuje analýza jeho přístupu k fenoménu zla se zaměřením na to, co je možné v pojetí daného autora považovat za „zlo“, jeho možné příčiny a projevy.

Druhá kapitola se poté věnuje rozdělení jednotlivých teorií podle psychických, biologických a sociálních vlivů působících na vznik zla a komparaci teorií v rámci psychických, biologických a sociálních vlivů. Je zde též vytvořena tabulka pro souhrnné zobrazení, co každá teorie považuje za jevy představující zlo; jak se zlo projevuje a jaké jsou okolnosti vedoucí ke vzniku projevů zla u člověka.

Jako metodu k vypracování práce jsem zvolil analýzu primární a u některých autorů i sekundární literatury. Primárním zdrojem práce jsou díla jednotlivých autorů týkající se fenoménu zla. K tématu existuje i obecná literatura v podobě slovníků a psychologických a sociologických učebnic.

Cílem práce je provést přehledný rozbor teorií zabývajících se fenoménem zla několika aktuálních a též i několika dnes již klasických autorů 20. století. Cílem je též vytvoření tabulky pro přehledné porovnání jednotlivých teorií; rozdělení teorií podle psychických, biologických a sociálních vlivů působících na vznik zla a jejich následná komparace v rámci jednotlivých vlivů.

Toto téma bakalářské práce jsem si zvolil, protože jsem se s podobným tématem setkal již při zpracovávání seminární práce na střední škole a můj zájem o téma zla jenom vzrostl. Fakt, že fenomén zla lze popisovat a vysvětlovat mnoha různými způsoby mě přivedl na myšlenku zpracovat jej podrobněji a pokusit se jednotlivé přístupy rozdělit podle psychických, biologických a sociálních vlivů působících na vznik zla.

1 Rozbor fenoménů zla

Kapitola se zabývá rozbořem teorií osmi autorů minulého a současného století. Každý autor je vždy nejprve krátce představen a poté následuje rozbor jeho přístupu k fenoménu zla.

1.1 Sigmund Freud

Sigmund Freud se narodil 6. května 1856 v Příboře do rodiny židovského obchodníka a téměř celý život strávil ve Vídni. V průběhu svého života se stal jedním z nejznámějších a nejuznávanějších psychologů, dále také neurologem a v neposlední řadě i autorem psychoanalýzy.¹ Roku 1881 byl kvalifikován lékařem na Vídeňské univerzitě. O čtyři roky později se stal docentem neuropatologie a roku 1902 byl jmenován mimořádným profesorem. Díky práci se svými pacienty Freud mohl vytvořit metodu volných asociací, později rozdělení lidské mysli do třech oblastí, pracoval s pudem smrti, Oidipovým komplexem, a ke konci života i s protikladem sexuálního a agresivního pudu. Roku 1938 musel uprchnout do Velké Británie před rozšiřujícím se vlivem silně antisemitsky smýšlejícího nacistického Německa.²

Během svého života se nezaměřil přímo na zkoumání zla a tak tedy to, co by se dalo označovat jako jeho postoj ke zlu, prošlo dlouhým vývojem formování názorů. V jeho raných fázích zkoumání lidské psychiky se zabýval léčením neuróz a hysterie. Freud se pomocí hypnózy snažil přijít na to, co dělá jeho hysterické pacienty hysterickými. Domníval se, že to způsobují nějaká vnitřní tajemství, která hysteričtí lidé skrývají před svým okolím ale i před sebou samými. Pomocí metody hypnózy se snažil na tato tajemství přijít, ale zjistil, že metoda hypnózy zřejmě nepostačuje, protože v myslích lidí pravděpodobně působí nějaká síla kladoucí odpor ve vstupu myšlenek do mysli. Freud tuto sílu nazval obranným mechanismem. Hypnóza umožnila obranný mechanismus dočasně vyřadit a myšlenky díky tomu vstoupily do mysli člověka. Ovšem po probuzení z hypnózy dotyčný stále nebyl schopen si myšlenky vybavit, ani když mu o nich bylo řečeno. Freud se tak snažil přijít na způsob, jak myšlenky přivést do mysli člověka, aniž

---

1 STORR, A. *Freud*. Praha: Argo, 1996. ISBN 80-857-9493-4. S. 6–8.

2 Sigmund Freud In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Aktualizováno 8. 6. 2017 [vid. 22. 6. 2017]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Sigmund_Freud

by ho uváděl do stavu hypnózy a vyřazoval tak obranný mechanismus. Přišel na metodu volných asociací, kdy pacienti nerušeně popisovali svůj volný tok myšlenek. Měli bez cenzury říkat vše, co je momentálně napadalo a z toho měl analytik vytvořit obraz pacientových tajemství a nevědomých přání, při čemž obranný mechanismus pacientů byl stále činný.

Freud byl díky metodě volných asociací utvrzen o topografickém modelu mysli. Mysl podle něho byla rozdělena do třech oblastí, a sice na nevědomí, předvědomí a vědomí. Dále byl Freud přesvědčen o tom, že sexualita hraje zásadní roli v neurotické poruše. Domníval se, že pacienti s neurotickými poruchami byli v dětství sexuálně svedeni dospělými, své vzpomínky na to potlačili a v dospělosti se tak u nich začaly projevovat neurotické poruchy. Posléze tuto teorii zavrhl, protože postupným získáváním klinických zkušeností nabyt přesvědčení, že k sexuálnímu svedení v dětském věku pacientů nedošlo, ale že se jednalo pouze o vzpomínky na přání a touhy, ke kterým se pacienti vztahovali, jako k prožité realitě. Poté, co zavrhl teorii svedení, pokládal **sexuální pud** za zdroj všech konfliktů a veškeré psychopatologie. V tomto období, tedy v prvních dvou desetiletích 20. století, vnímal agresi a sadismus jako součásti sexuality.

Klíčem k objevení psychoanalýzy se krom studia neurotiků metodou volných asociací stala i autoanalýza, kterou Freud zkoumal sám sebe skrze své sny. I díky této metodě byl postupem času schopen definovat nevědomí a Oidipovský komplex, kterým si prošel i on sám. Také definoval libido s jeho stadii vývoje a dále rozvíjel dětskou sexualitu vycházející z teorie pudů. Pudy dle něho vycházejí z několika částí těla různými formami napětí a ke svému vybití vyžadují aktivitu. Jedná se o sled psychosexuálních stadií: análního, orálního, falického, latentního a genitálního. Při každém stadiu vždy dominuje určitá tělesná část. Jádrem Freudova vývoje dítěte je Oidipovský komplex, kdy se cílem dětských tužeb stává sexuální styk s rodičem opačného pohlaví. Zatímco rodič opačného pohlaví se stává objektem sexuálních tužeb, rodič stejného pohlaví se naopak stává obávaným soupeřem, rivalem.³ Chlapec se sexuálně zajímá o svou matku a vůči svému otci zaujímá nepřátelský postoj. Nepřátelství v něm však vyvolává strach z otcovi odvety v podobě kastrace. Kastrální komplex je u chlapce podporován i předpokladem, že dívky musely být takto již potrestány, protože sami nemají penis.⁴ Strach

3 MITCHELL, S. A., BLACK, M. J. *Freud a po Freudovi: dějiny moderního psychoanalytického myšlení*. Praha: Triton, 1999. ISBN 80-725-4029-7. S. 22–35.

4 STORR, A., pozn. 1, s. 30–31.

z kastrace dle Freuda přiměje dítě vzdát se svých oidipických ambicí a zvnitřnit je spolu s rodičovskými hodnotami v Nadjá, neboli superegu, což je jedna ze tří částí strukturního modelu psychy. Psychiku Freud rozdělil na tři části ve dvacátých letech 20. století. Strukturální model psychiky tak tvoří id, ego a superego, tedy Ono, Já a Nadjá.⁵

Roku 1915 napsal Freud, že „nenávisť jako vztah k objektům je starší než láska,“ čímž uznal, že součástí ega je vedle sexuálního pudu i **pud agresivní**. Až do této doby pokládal agresivitu za nedílnou součást sadistického aspektu sexuálního pudu. Postupem času si ale povšiml, že děti, které prožily nějakou traumatickou událost jako třeba odchod rodiče, tuto nepříjemnou událost opakovaně včleňují do svých her. Činí tak opakovaně, protože jim to v jejich fantazii dává určitou moc nad kontrolou situace.⁶ „Freud spojoval agresi se zvládním emočního otřesu a stresu...a také s tendencí nutkavě opakovat nepříjemné zkušenosti.“⁷ Opakování traumatického, nepříjemného zážitku se však Freudovi jevilo jako protichůdné k jeho dosavadnímu principu slasti, tedy sexuálnímu pudu.⁸ V roce 1920 pak přišel s teorií dualismu, kterou postavil **agresivitu** na stejnou úroveň se **sexualitou**. Tím jsou zdroji energie, která řídí duševní procesy, agresivita i sexualita, namísto dřívější samotné sexuality.⁹

V rámci dualistického modelu Freud stavěl **pud smrti** do protikladu k **pudu života**. Cílem pudu smrti je dle Freuda ničit věci a převádět vše živé do anorganického stavu. Domníval se, že agrese je odvozena od pudu smrti a že tvoří největší překážku civilizace.¹⁰ Dále se zabýval tím, jakým způsobem se snaží civilizace získat kontrolu nad pudem smrti. Došel k závěru, že do sebe superego vtělí podstatnou část agrese a tak ji vlastně obrátí proti sobě. Tím byl nastolen předpoklad dvojího nasměrování agrese. „Pud smrti je původně zaměřen vůči sobě, a protože každý jedinec nakonec umírá, tento pud slaví vítězství. V průběhu života jedince je však tento pud do značné míry obrácen ve formě agrese navenek: Za prvé proti nežádoucím podnětům vnějšího světa, za druhé jako „sadismus“ sloužící ovládnutí sexuálních objektů a za třetí vůči jedincům a okolnostem, kteří nebo které frustrují přání, které ego má. Civilizace však zajišťuje,

5 MITCHELL, S. A., BLACK, M. J., pozn. 3, s. 36, 41.

6 STORR, A., pozn. 1, s. 58–59.

7 STORR, A., pozn. 1, s. 59.

8 STORR, A., pozn. 1, s. 59.

9 MITCHELL, S. A., BLACK, M. J., pozn. 3, s. 39.

10 STORR, A., pozn. 1, s. 61.

*aby část jeho destruktivnosti směřovala opět dovnitř. Superego ji zvnitřňuje do sebe a jejím projevem je pak pocit viny, který způsobuje výčitky vůči sobě, nenávisť sebe sama a sebetrestání.*¹¹ Freud se domnívá, že superego přejímá každý zlomek agrese, který vzniká neuspokojením potřeby subjektu. Agresivita se pak v superegu hromadí v pozdější ještě větší agresivitu.¹²

Freud prošel dlouhým vývojem názorů a postojů, ze kterých by s jistým nadhledem bylo možno vyvodit jeho určité postavení ke zlu. Dalo by se říci, že zlo vnímal v podobě agrese a sadismu. V době, kdy zavrhl možnost vzniku neuróz sexuální svedením dítěte dospělým, začal považovat za zdroj všech konfliktů a veškeré psychopatologie sexuální pud. Agresi a sadismus považoval za součást sexuality. Jeho názor se však měnil a zásadní změna nastala ve 20. letech 19. století, kdy přišel s teorií dualismu a pudem smrti, zvaným thanatos. V tomto svém posléze již neměněném postoji postavil agresivitu na stejnou úroveň se sexualitou a předpokládal, že zdrojem agresivity je pud smrti. Cílem pudu smrti je podle něho přeměnit do anorganického stavu vše živé, tedy vlastně ničit. Domníval se, že agrese představuje největší překážku civilizace a došel k závěru, že civilizace se agresivitu snaží dostat pod kontrolu tak, že podstatnou část agrese do sebe vtělí superego. Tím ale ego agresí nasměruje vůči sobě, čímž dojde ke dvojímu směřování agrese. Jednak proti sobě samému a jednak proti rušivým nebo frustrujícím elementům přicházejícím zvenčí. Jedinec agresí reaguje na nežádoucí podněty přicházející z vnějšího světa, dále na okolnosti, které brání v plnění přání jeho ega a konečně agresí v podobě sadismu k ovládnutí sexuálních objektů. Civilizace dle Freuda však významně zabraňuje v projevu agrese navenek tím, že superego agresí zvnitřní do sebe. Agrese se pak nadále projevuje jako pocit viny.

1.2 Erich Fromm

Na Sigmunda Freuda navázal Erich Fromm, který se narodil do ortodoxní židovské rodiny ve Frankfurtu nad Mohanem 23. března roku 1900. V roce 1919 začal studovat sociologii na Ruprechto-Karlově univerzitě v Heidelbergu. Sociologii studoval pod Alfredem Weberem, bratrem Maxe Webera, a pod psychiatrem a filosofem Karlem Jaspersem. Doktorát ze sociologie získal v roce 1922. Díky své manželce Friedě Reich-

---

11 STORR, A., pozn. 1, s. 63.

12 STORR, A., pozn. 1, s. 64.

mannové se i on sám začal věnovat Freudově psychoanalýze. Když začali nacisté v roce 1933 pronásledovat Židy, emigroval Erich Fromm do Ženevy a následujícího roku do New Yorku, kde působil na Kolumbijské univerzitě. Spolu s Karen Horneyovou a Harry Stack Sullivanem představoval neofreudiánskou školu psychoanalytického učení. Mezi léty 1941–1959 vedl kurzy na univerzitě The New School v New Yorku. Roku 1949 se přestěhoval do Mexico City, kde vyučoval na Mexické národní autonomní univerzitě až do roku 1974. Ještě toho roku se přestěhoval do Locarna ve Švýcarsku, kde zemřel 18. března 1980.¹³

Za svého života sám pocítil silné antisemitské projevy převládající v době před a během druhé světové války. V průběhu života se zabýval psychologií, psychoanalytikou, filosofií a sociologií. Stal se jedním ze zakladatelů kulturní psychoanalýzy, která interpretovala psychoanalýzu spíše sociálně a kulturně, než biologicky. Ke konci svého života se začal zabývat i konceptem původu zla.¹⁴

Fromm na rozdíl od Freuda nepředpokládal, že by zdrojem destruktivity a krutosti měl být destruktivní instinkt. Dá se říci, že ve svém díle *Lidské srdce* ztotožňoval zlo s různými formami **násilí**. Existuje podle něho několik příčin, které k násilí vedou. Nejhoršími příčinami vedoucími ke zlu, tedy k násilí, jsou dle jeho názoru zejména tři jevy, které tvoří bázi pro nejnebezpečnější formu násilí. Těmito třemi jevy jsou narcismus, láska ke smrti a symbioticky incestuální fixace, tedy až nepřírozená psychická vázanost jedince na rodičích. Propojení těchto třech rovin nazývá „syndromem rozpadu“, kterému dává v protiklad takzvaný syndrom růstu. Fromm proti sobě staví syndrom rozpadu, tedy to, co lidi podněcuje „*ničit za účelem zkázy a nenávidět za účelem nenávisti*“¹⁵ a takzvaný „syndrom růstu“. Ten je též utvořen ze tří rovin, a sice z nezávislosti, z lásky k člověku a lásky k životu. Láska k člověku tvoří protiklad narcismu, láska k životu tvoří protiklad lásky ke smrti a nezávislost je v protiváze symbioticky incestuální fixaci. Stojí tak proti sobě to, co člověka činí dobrým, život milujícím a to, co člověka činí zlým, násilným.¹⁶

---

13 Erich Fromm. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Aktualizováno 10. 6. 2017 [vid. 21. 6. 2017]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Erich_Fromm

14 FROMM, E. *Anatomie lidské destruktivity: můžeme ovlivnit její podstatu a následky?*. Praha: Aurora, 2007. ISBN 978-80-7299-089-4. Zadní obálka.

15 FROMM, E. *Lidské srdce*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 1996. Český klub. ISBN 80-85637-28-6. S. 18.

16 FROMM, E., pozn. 15, s. 19.

Násilí pak rozděluje do několika druhů, přičemž u některých druhů nepovažuje jejich podstatu v jádru za špatnou. Postupuje od násilí, které je od patologického násilí nejdále a nejedná se tedy v jádru vyloženě o zlo. Jedná se o násilí *hravé*, u kterého je hlavní snahou dosáhnout obdivuhodné dokonalosti, třeba ve válečnických hrách. Dalším takovým násilím je *reaktivní* násilí, kterým člověk sleduje obranu svého majetku, důstojnosti nebo přímo života, čímž reaguje na strach, který ani nemusí být podložený skutečností. Cílem reaktivního násilí je však zachování, nikoli zničení.¹⁷

O něco blíže patologickému násilí je však již násilí vyvolané pod záštitou *pomsty* a násilí vyvolané *otřesenou vírou*. Násilí vyvolané potřebou pomsty se vyskytuje pravděpodobněji u lidí zmrzačených bezmocí, než u lidí žijících produktivním životem, který jim usnadňuje účinnou křivdu zapomenout.¹⁸ To, co má vyvolat násilí otřesením víry je, ztráta víry samotné. Jedná se o ztrátu víry v život, následovanou ztracením důvěry v život sám. Prvotně mohou těmito zkušenostmi projít děti již ve svém nejútlejším věku, kdy jejich víra v dobro, lásku a spravedlnost je otřesena například nepravdomluvností rodičů, či zdáním, že otec je na matku krutý, stalo-li se dítě svědkem pohlavního styku rodičů. V pozdějším věku pak může dojít ke konečné ztrátě víry kupením drobných zkušeností, které ve svém důsledku otřesou vírou daného jedince a přivedou ho k nenávisti vůči životu.¹⁹

Dalším násilím, které Fromm popisuje, je násilí jakožto *kompenzace*, neboť člověk, kterému je znemožněno tvořit, obrací se v potřebu ničit. Člověk není schopen vydržet absolutní pasivitu, chce po sobě na světě něco zanechat a tak, když je v nějaké situaci neschopen jednat, ničením si svou bezmoc kompenzuje. Pokud se lidský život stává zničeným a prázdným, násilí jakožto kompenzace začíná být patologickou náhražkou za tento život.²⁰ Posledním druhem násilí popisovaným Frommem je archaická „*žízeň po krvi*“. U tohoto násilí není hlavní hnací silou láska ke smrti, ale čistě krvežíznivost člověka. Zabíjení se stalo vášní člověka, která se proměnila ve způsob, jak překračovat sám život. Takovýto člověk je stále ještě zvířetem propojeným s přírodou, osvobozeným od břemena rozumu. Smyslem života jedince s žízní po krvi je „*zabít tolik, kolik kdo může, a když je něčí život takto nasycen krví, je zase tento člověk zralý na zabít.*“²¹

17 FROMM, E., pozn. 15, s. 21–22.

18 FROMM, E., pozn. 15, s. 24.

19 FROMM, E., pozn. 15, s. 26–27.

20 FROMM, E., pozn. 15, s. 29, 31.

21 FROMM, E., pozn. 15, s. 31–32, 34.

Erich Fromm ve svém díle *Lidské srdce* tedy popsal několik druhů více i méně patologických druhů násilí, při jejichž vzniku působí různé síly. U nepatologických druhů může být příčina vedoucí k násilí například snaha o dosažení úspěchu, nebo se může jednat o obrannou reakci vycházející ze strachu o důstojnost, majetek, nebo dokonce o život. U patologických druhů násilí může jeho příčina tkvět v otřesení víry člověka nebo v nemožnosti žít produktivní život, který se tak stává prázdným a zničeným a jeho smysl se obrací v potřebu ničit, či přímo zabíjet.

O několik let později vyšlo i Frommovo další dílo *Anatomie lidské destruktivity*, kterým Fromm navázal na své předchozí *Lidské srdce*. Zde se zaměřil na zkoumání různých druhů agrese a zkoumání příčin, které k ní vedou. Agresi zde definoval jako: „... všechny činy, které působí nebo mají za cíl způsobit škodu druhé osobě, zvířeti nebo na neživém předmětu, ...“ a je proto „...třeba různé druhy agrese rozlišit do dvou základních typů: jednak na biologicky adaptivní, životu sloužící, benigní agresi a jednak na biologicky neadaptivní, maligní agresi.“²²

Jako biologicky adaptivní, čili životu sloužící **benigní agresi**, chápe lidské chování reagující na určitý podnět, kdy člověk jedná v zájmu ochránění ohrožených životních zájmů. Tato agrese má obranný charakter, je fylogeneticky programovaná, není spontánní a sama se nestupňuje, ani nehromadí. Touto agresí se člověk snaží zničit, nebo odstranit příčinu agrese.

Naproti tomu neadaptivní **agresi maligní** tvoří podle Fromma destruktivita a krutost, které nepředstavují obranu proti ohrožení, nýbrž neslouží jinému cíli, než potěšit útočníka. Hlavními projevy maligní agrese jsou vražda a krutost, které škodí napadenému i útočnickovi. Maligní agrese narušuje sociální struktury, není fylogeneticky programovaná a není instinktivní, protože je to dle Fromma „...čistě lidský potenciál, zakořeněný v podmínkách samotné lidské existence.“²³

Benigní agresi Fromm rozdělil na „pseudoagresi“ a „obránnou agresi“, přičemž pod „pseudoagresi“ řadil ty činy, které sice ve své podstatě nemají způsobit škodu, ale jejich konáním může být škoda učiněna. Spadají sem podle něho *neúmyslná agrese*, *hravá agrese* a *agrese jako sebeprosazení*. Jako *neúmyslnou agresi* vnímal ty činy, které byly spáchány nechtěně, ale nějakým způsobem ublížily. V případě *hravé agrese* slouží

22 FROMM, E., pozn. 14, s. 190.

23 FROMM, E., pozn. 14, s. 191.

agrese procvičování dovedností, například v některých sportech. Tato agrese tedy není motivována nenávistí, nýbrž snahou se zdokonalit. Poslední z pseudoagresí je *agrese jako sebeprosazení*, která je žádoucí v mnoha životních situacích nebo profesích a usnadňuje dosažení určitého cíle.²⁴

Jako druhý typ **benigní agrese** Fromm označil „obrannou agresi“, kterou člověk využívá v situacích, kdy jsou ohroženy jeho životní zájmy. Fromm tvrdil, že člověk disponuje vrozenou tendencí k obranné agresi, a že je člověk fylogeneticky programován, aby v případě ohrožení reagoval útekem nebo útokem. Obrannou agresi člověk využívá k dosažení *svobody*; při poranění *narcismu* a jako reakci na pokusy vynést do vědomí potlačené snahy a fantazie, což Fromm označil jako *odpor*. Dále je sem řazena *konformní agrese*, kterou vykonávají lidé formou příkazů, které jim někdo předepsal. Lidé při výkonu konformní agrese nejsou vedeni destruktivními nebo krutými podněty. Posledním typem benigní agrese je podle Fromma *instrumentální agrese*, jejímž cílem není ničení jako takové, nicméně i ničení může sloužit konečnému cíli, kterým je opatřit si nutné nebo žádoucí věci.²⁵

Fromm se domníval, že hlavními zdroji **maligní agrese** jsou krutost a destruktivita. Destruktivita se dle něho projevuje ve formě „spontánní agrese“ a ve formě „agrese vázané na charakterovou strukturu“. Charakter u člověka prošel dlouhým vývojem a podle Fromma začal plnit funkci náhrady za chybějící instinkty. Destruktivitu vázanou na charakterovou strukturu chápe Fromm jako sadismus a nekrofilii.²⁶

Jako destruktivitu ve formě „spontánní agrese“ označoval *pomstychtivou destruktivitu*, *extatickou ničivost* a *vzývání ničivosti*. První z nich, tedy *pomstychtivou agresi*, považoval za „...spontánní reakci na intenzivní a neodůvodněné utrpení, působené nějaké osobě nebo členům nějaké skupiny, s kterou se daný člověk ztotožňuje.“²⁷ U *extatické ničivosti* jde o formu extáze, okamžitý stav, kde podstatou zážitku je nenávist a destruktivita. Jediné o co je usilováno, je zuření pro zuření, nikoli tedy agrese vyvíjená proti nepříteli, nebo vyvolaná škodou či urážkou. Poslední forma spontánní agrese *vzývání ničivosti* je podle Fromma v mnoha ohledech podobná *extatické ničivosti* s tím rozdílem, že nejde o okamžitý stav, ale naopak o chronický stav, kdy jím je nakonec sti-

24 FROMM, E., pozn. 14, s. 191–192, 196.

25 FROMM, E., pozn. 14, s. 201–202, 206, 208.

26 FROMM, E., pozn. 14, s. 251, 271.

27 FROMM, E., pozn. 14, s. 272.

žena celá osobnost člověka a směřuje k jedinému cíli, a sice ničit. Člověk stížen touto formou agrese zasvětil celý svůj život nenávisti a destruktivitě.²⁸

Druhou formou, kterou se projevuje destruktivita v rámci **maligní agrese** je *nekrofilie* a *sadismus*, jakožto forma „agrese vázané na charakterovou strukturu“. *Sadismu* existují tři druhy, a sice sexuální, fyzický a duševní. Podle Fromma mají všechny tři společné jádro, kterým je „vášeň mít absolutní a neomezenou vládu nad nějakým živým tvorem, ať jde o zvíře, dítě, muže či ženu.“²⁹ Fromm se domníval, že *nekrofilii* lze v charakterologickém smyslu definovat jako: „...tendenci být silně přitahován vším, co je mrtvé, zetlelé, rozložené a nemocné, je to vášeň měnit živé v něco neživého, ničit pro ničení samo, výlučný zájem o všechno, co je čistě mechanické. Je to vášeň k destrukci živoucích organismů a struktur.“³⁰

Ve svém díle *Anatomie lidské destruktivity*, vzniklém ke konci svého života, se Fromm vrátil k tématu zla, kde se od dříve zkoumaného násilí v díle *Lidské srdce* zaměřil na podrobnější zkoumání různých druhů agrese. Agresi rozdělil na benigní a maligní, kde benigní agrese má obranný charakter, tedy reaguje na vnější podněty ohrožující lidské zájmy. Maligní agrese pak již obranný charakter nemá a její počínání tak slouží spíše k potěšení útočníka. Maligní agrese je dále členěna na spontánní agresi a agresi vázanou na charakterovou strukturu, kterou tvoří *sadismus* a *nekrofilie*.

1.3 Konrád Lorenz

Konrád Lorenz byl rakouským zoologem a stal se zakladatelem moderní etologie.³¹ V roce 1928 vystudoval medicínu na Vídeňské univerzitě. Již v této době tíhl k zoologii, kterou nakonec vystudoval v roce 1933 a získal svůj druhý doktorát. Začal se věnovat chovatelství a studiu chování zvířat. V roce 1936 potkal na Mezinárodním symposiu o instinktu svého kamaráda nizozemského zoologa Nikolaase Tinbergena, který se stal Lorenzovým kolegou ve studiu husy divoké, domácí a křížené. Studovali instinktivní chování a společně vyvinuli etologii jako samostatnou subdisciplínu biologie. Roku 1950 mu bylo umožněno založit v Buldenu etologický ústav. V roce 1958 přestoupil na Max Planckův institut pro behaviorální fyziologii ve Seewisenu. Zde začal naplno stu-

28 FROMM, E., pozn. 14, s. 275–276.

29 FROMM, E., pozn. 14, s. 288.

30 FROMM, E., pozn. 14, s. 329.

31 LORENZ, K. *Takzvané zlo*. Praha: Academia, c2003. ISBN 80-200-1098-X. S. 240.

dovat chování ryb a vodních ptáků. Následně roku 1973 získal spolu se svými dřívějšími kolegy Nikolaasem Tinbergenem a Karlem von Frischem Nobelovu cenu za fyziologii a lékařství za objevy v individuálním a společenském chování zvířat. Toho roku odešel Lorenz z Max Planckova institutu do penze ale pokračoval ve výzkumu a publikování z Altenbergu a Grünau. Zemřel 27. února 1989 v Altenbergu.³²

Mimo studium instinktivního chování zvířat a tedy projevů agrese u zvířat se zabýval i výskytem **agrese** v lidském světě. Agresi ve své knize *Takzvané zlo* definuje jako „útočnost zvířete i člověka, která je namířena proti příslušníkům vlastního druhu.“³³ Dle svých slov se snaží na základě zkoumání chování zvířat odůvodnit příčiny zvrhnutí agrese u lidí. Uvádí, že teorie Freudova pudu smrti je pro zkoumání etologa zbytečná, ne-li chybná. Lorenz tvrdí, že vznik agrese bývá připisován účinkům pudu smrti. Agrese je však podle něj pud jako každý jiný, který v přirozených podmínkách slouží k zachování života a druhu. V důsledku toho, že lidé až přespříliš rychle změnili své životní podmínky, získal útočný pud až destruktivní následky.³⁴

Lorenz zkoumal chování ryb v akváriu i v moři a vysledoval to, že na sebe zuřivě útočí pouze příslušníci vlastního druhu a nikoli ryby různých druhů.³⁵ Objevil ale také, že v případě, kdy se u jednoho rybího druhu vytvořil pár, který již neměl dostatek příslušníků vlastního druhu, vybíjel svou agresi na jiných, nejbližších či barevně podobných druzích. Podobná zkoumání prováděl i na dalších druzích zvířat a shledal, že **agrese vnitrodruhová** je daleko silnější než **agrese mezidruhová**.³⁶

Mezidruhová agrese má potom své specifické účely, které Lorenz rozdělil na tři druhy mezidruhového boje. Prvním je boj zvířat dvou druhů, kde se jednomu jedná o usmrcení druhého z důvodu potravy. Podle Lorenze však v takovém boji útočník zpravidla neprojevuje agresivní chování tolik, jako kořist sama, jednající v sebeobraně a uvědomující si smrtelné ohrožení. Útočník může v malé míře projevit výrazové prvky, jako je například vrčení na obranyschopnou kořist, ze které má útočník sám značný strach. Druhým způsobem mezidruhového boje je tedy obrana zvířat účinkujících v roli lovené kořisti. V tomto případě se jedná o nejprudší druh boje, který Lorenz nazývá

---

32 Konrad Lorenz. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Aktualizováno 14. 6. 2017 [vid. 21. 6. 2017]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Konrad_Lorenz

33 LORENZ, K., pozn. 31, s. 5.

34 LORENZ, K., pozn. 31, s. 6, 8.

35 LORENZ, K., pozn. 31, s. 16.

36 LORENZ, K., pozn. 31, s. 22.

„kritická reakce“, kde se projevuje pravá agrese spojená s vrčením a jinými výrazovými prostředky bojovného chování ohroženého zvířete. Tyto prvky chování se projevují u zvířat, které nemají možnost uniknout z boje, jsou nuceny o svůj život bojovat a nasazují proto do boje veškeré možné síly. Třetí způsob agresivního mezidruhového boje se projevuje především u sociálně žijících zvířat, která společně napadají své predátory. U těchto společných útoků se u sociálně žijících zvířat projevují silné agresivní prvky chování, nejsou však silnější, než u předešlé „kritické reakce“. Každý z těchto třech projevů agrese, potažmo tedy mezidruhová agrese, má účel jediný, a sice udržet druh.³⁷

Nejdůležitějším účelem **vnitrodruhové agrese** je podle Lorenze zajištění stejnoměrného rozdělení zvířat stejného druhu v určitém biotopu. Důležitým úkolem agrese mezi členy stejného druhu je také hierarchizace jedinců. Dále vnitrodruhová agrese slouží, především tedy u samců, k určení nejsilnějšího jedince nejvhodnějšího pro zajištění rozmnožování druhu. U některých druhů zvířat byla fyzická vnitrodruhová agrese nahrazena někdy až přehnaným vývojem specifických částí těla, nebo chování. V takových případech rozhoduje o vybrání konečného samce vhodného k rozmnožování jeho vzhled. Příkladem mohou být loketní letky bažanta argusového, které se vyvinuly do tak obrovských rozměrů, že samec může sotva létat a jeho péra tím ztrácejí svůj původní biologický smysl. Samice bažanta argusového si vybírají samce s největšími letkami a je to tedy „...sám výběr, který omylem vběhl do zhoubné slepé uličky. Dělá to vždy, když je vývoj hnán jen soutěží mezi příslušníky stejného druhu, tj. bez vztahu k vnějšímu mimodruhovému prostředí.“³⁸

Stejně bezúčelný vývoj se dá pozorovat i u lidstva. Neustále se zrychlující životní styl zprůmyslněného lidstva je totiž způsoben pouze soutěžícími příslušníky lidského druhu. Obzvláště člověk je tak díky tomu vystaven špatným vlivům vnitrodruhové selekce. Člověk jako jediný živočich ovládl všechny jemu nepřátelské síly svého mimodruhového prostředí a stal se tak vlastně sám sobě jediným možným nepřítelem. Lorenz uvádí, že je vysoce pravděpodobné, že vnitrodruhovou selekcí mohlo být člověku způsobeno zvnitřnění útočného pudu.³⁹

---

37 LORENZ, K., pozn. 31, s. 28–32.

38 LORENZ, K., pozn. 31, s. 40–42.

39 LORENZ, K., pozn. 31, s. 42–43.

Jak již bylo řečeno výše, člověk se stal sobě jediným možným nepřítelem díky vývoji jeho abstraktního myšlení. To mu dovolilo opanovat jeho mimodruhové prostředí. Tím též byla u člověka zmírněna vnitrodruhová selekce, avšak přehnaný sklon k agresi u lidí přetrval i nadále. Člověku bylo abstraktním myšlením a naučením se řeči umožněno předávat znalosti a kulturně se vyvíjet, čímž byly v lidských životních podmínkách způsobeny velmi rapidní a převratné změny. Člověk díky překotné rychlosti vývinu ztratil schopnost nastalým změnám přizpůsobit své instinkty.⁴⁰

Člověku díky jeho možnostem a schopnosti překotných změn jeho prostředí, začalo dle Lorenze hrozit nebezpečí zničení lidské civilizace, ale i vyhlazení lidstva jako druhu. Lorenz ve svém díle *Osm smrtelných hříchů* přišel s osmi rozdílnými, avšak příčinně souvisejícími procesy, které považuje za hrozbu. Prvním je *přelidnění Země*, které člověka nutí stranit se přemíře sociálních kontaktů stěsnáním mnoha jedinců v nevelkém prostoru, což mezi lidmi vyvolává agresi. Druhým procesem je *pustošení přírodního prostředí*, čímž člověk ztrácí jednak prostředí, ve kterém žije, jednak přírodní zdroje a také úctu „...a respekt člověka vůči kráse a velikosti veškerého stvoření, jež člověka přesahuje.“⁴¹ Dále je to *závod člověka se sebou samým*, kterým je urychlován technologický vývoj, okrádající lidi o jejich čas, oslepující od vnímání skutečných hodnot, a znemožňující poznávat sebe sama.⁴² Dalším procesem neblaze ovlivňujícím vývoj lidské společnosti je i *ztráta schopnosti prožívat city*. Lidé dle Lorenze díky nemožnosti překonávat v životě překážky ztrácejí schopnost prožívat z dosaženého úspěchu radost. Mimo jiné i díky pokroku v technologii a farmakologii nejsou lidé schopni snášet i tu nejmenší nelibost. Pátým procesem je *genetický úpadek*. „Kromě přirozeného citu pro spravedlnost a některých tradičních představ o tom, co je správné a co nesprávné, neexistují v moderní civilizaci žádné faktory, které by působily selektivně na rozvíjení a zachovávání norem sociálního chování, ačkoli by jich bylo s nárůstem společnosti stále více zapotřebí.“⁴³ Dále Lorenz tvrdí, že bylo dosaženo kritického bodu, takzvaně *rozchodu s tradicí*. Znamená to ztížené dorozumívání se mladší generace s tou starší, kdy mladí lidé jednají se staršími lidmi s nacionální nenávisí coby s cizím etnikem. Velkým problémem je též *rostoucí poddajnost lidstva k doktrínám*, kdy

40 LORENZ, K., pozn. 31, s. 201.

41 LORENZ, K. *Osm smrtelných hříchů civilizace*. Voznice: Leda, 2014. ISBN 978-80-7335-239-4. S. 133.

42 LORENZ, K., pozn. 41, s. 133–134.

43 LORENZ, K., pozn. 41, s. 134.

je veřejné mínění velkých mas lidí manipulováno především prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků. Aparátníci tak relativně snadno získávají moc nad smýšlením lidí. Závěrečným a podle Lorenze nejsnáze odvratitelným nebezpečím je *vyzbrojení lidstva nukleárními zbraněmi*.⁴⁴

1.4 Edward O. Wilson

Americký biolog, přírodovědec, teoretik, výzkumník a spisovatel Edward Osborne Wilson se narodil 10. června 1929 v Birminghamu, v Alabamě. Již v dětských letech v něm vzplál zájem o mravence. Od osmnácti let zamýšlel stát se entomologem a proto začal sbírat různé druhy hmyzu, především se zaměřil na mravence. Roku 1955 na Harvardově univerzitě složil doktorát. Od roku 1956 se na této univerzitě zabýval taxonomií mravenců, při čemž vyvinul teorii „taxon cycle“. Ve spolupráci s matematikem Williamem Bossertem objevil, že mravenci komunikují na chemické bázi, tedy skrze feromony. V šedesátých letech spolu s matematikem a ekologem Robertem McArthursem studovali teorii rovnováhy druhů na malém ostrově ze souostroví Florida Keys. Vymýtili zde všechny druhy hmyzu a pozorovali repopulaci druhy novými. Kniha *The Theory of Island Biogeography* vzniklá na tomto tématu se stala standardním ekologickým textem. V roce 1971 vydal knihu *The Insect Societies* o sociálním životě hmyzu. O čtyři roky později vyšla kniha *Sociobiology: The New Synthesis*, která aplikovala jeho teorie chování hmyzu na obratlovce a v poslední kapitole i na člověka. O další tři roky později vydal knihu *On human nature (O lidské přirozenosti)*, za kterou získal Pulitzerovu cenu. Za knihu *The Ants*, kterou napsal spolu s Bertem Hölldoblerem, získal roku 1990 druhou Pulitzerovu cenu. Z Harvardské univerzity oficiálně odešel do penze v roce 1996, drží si zde však pozici emeritního profesora a čestného kurátora v entomologii.⁴⁵

E. O. Wilson byl dalším z myslitelů zaobírajících se mimo jiné i fenoménem zla v podobě **agresivity**. Wilson je oproti předešlým autorům v protikladu k psychoanalýze. Ve své knize *O lidské přirozenosti* uvádí, že s modelem pudu agresivity a jeho následného vybití, se kterým přišli Sigmund Freud a Konrád Lorenz, nesouhlasí. Wilson uvádí, že Sigmund Freud přišel s interpretací lidského chování jako pudu, který se neustále snaží najít možnost odreagování. Dále uvádí, že na Freudovu koncepci navázal Konrád

⁴⁴ LORENZ, K., pozn. 41, s. 134–135.

⁴⁵ E. O. Wilson. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Aktualizováno 19. 6. 2017 [vid. 21. 6. 2017]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/E._O._Wilson

Lorenz, který na základě zkoumání různých druhů zvířat Freudovu pudovou teorii modernizoval a dospěl k závěru, že lidé a ostatní živočišné druhy disponují obecným instinktem agresivního chování, kterýžto je třeba nějak odreagovat, jako třeba ve sportovních soutěžích. Druhou interpretací lidského chování, kterou Wilson ve svém díle zmiňuje, je názor Ericha Fromma, že to, co člověka vede k patologickým formám agrese, je pouze člověku vlastní instinkt smrti. Ani s jednou touto interpretací Wilson nesouhlasí a tvrdí, že: „*Tak jako mnoho jiných forem chování a ‘instinktu’, je i agresivita v každém živočišném druhu těžko definovatelným souborem různých reakcí ovládaných různými kontrolními centry nervové sestavy.*“⁴⁶

Podle Wilsona není potom projevem vrozených pudů ani jakákoli prudší forma lidské agresivity. Agresivní chování, zvláště v jeho nejnebezpečnějších formách, kterými jsou zločinný útok nebo vojenské operace, je naučené. Lidé mají za určitých definovatelných podmínek, při procesu učení se agresivnímu chování, silné predispozice k tomu sklouznout do silného iracionálního nepřátelství. „*Nepřátelství se velmi snadno ‘živí sebou samým’ a podněcuje unáhlené reakce, které rychle mohou přerůst v odcizení a v násilí.*“⁴⁷ Wilson zastává názor, že jednotlivé formy organizovaného násilí nejsou děděny. Dále uvádí, že geny ani nerozlišují rozdíly mezi jednotlivými druhy mučení, příkladem mučení na pranýři od upálení. V lidech dle jeho názoru existují vrozené předpoklady k vypracování kulturního modelu agresivity, nikoli však agresivita samotná. Toto vypracování kulturní agresivity probíhá tak, že se vědomá mysl lidí distancuje od hlavních biologických procesů, které jsou zakódované geny a podílí se na vzniku agresivního chování. To právě kultura dává agresivitě specifickou formu a zaručuje jednotnost praktikování této agresivity všemi členy kmene.⁴⁸

Vývoj agresivity určitého lidského uskupení závisí na třech silách, a sice: „*1) genetická predispozice k naučení se nějaké formě společně vykonávané agrese, 2) nevyhnutelnost podmíněná prostředím, v kterém se společnost nachází, a 3) předchozí historie skupiny ji vede k tomu, aby dala přednost té či oné kulturní inovaci.*“⁴⁹ Vývoj agresivity v kultuře je tak podle Wilsona ovlivněn třemi faktory. Jedná se tedy o předem danou schopnost každého jedince určitým způsobem se naučit agresivnímu chování, které vy-

46 WILSON, E. O. *O lidské přirozenosti: máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?*. Praha: Lidové noviny, 1993. ISBN 80-710-6076-3. S. 100.

47 WILSON, E. O., pozn. 46, s. 104.

48 WILSON, E. O., pozn. 46, s. 112.

49 WILSON, E. O., pozn. 46, s. 112–113.

konávají i další členové jeho společnosti, dle daných požadavků současného prostředí. Dále pak při vývoji agrese nutně záleží na okolnostech, v jakých se daná skupina lidí nachází a jakým vývojem si již v minulosti prošla. Vývoj agresivity je ovlivňován kulturními procesy, které se stávají více a více kontrolovanými racionální psychikou.⁵⁰ Lidskou agresivitu tak dle Wilsona nelze považovat za patologický symptom výchovy v krutém prostředí.

Během posledních několika set tisíců let si lidé pravděpodobně získali silné předpoklady k tomu, aby na různé hrozby zvnějšku bez rozmyslu reagovali nenávisťně, někdy dokonce až tak agresivně proto, aby byl zdroj hrozby s dostatečnou spolehlivostí eliminován. Lidé se naučili třídit své okolí na přátele a cizince, kde převládají tendence k obavám z chování cizinců a k řešení případných konfliktů agresivním chováním.⁵¹

1.5 Philip G. Zimbardo

Tato podkapitola se bude věnovat myšlenkám světově uznávaného psychologa Philipa G. Zimbarda, který se stal autoritou v oblasti sociálních věd, násilí a který se zabýval i dalšími tématy.⁵² Philip Zimbardo se narodil 23. března 1933 v New Yorku. Roku 1959 dosáhl doktorského titulu z psychologie na Univerzitě v Yale. V letech 1960 až 1967 působil jako profesor psychologie na New Yorkské univerzitě. Od roku 1968 působí na Stanfordově univerzitě jako vyučující, později jako emeritní profesor, až do současnosti. Ikonickým se stal jeho stanfordský vězeňský experiment, který se odehrál roku 1971 právě na půdě Stanfordovy univerzity.⁵³ Svým experimentem se Zimbardo snažil pochopit proces přeměny z lidí dobrých nebo obyčejných na lidi, kteří se chovají špatně či zle. Jeho definice **zla**, která dle jeho slov vychází z poznatků psychologie, zní: *„Zlo představuje úmyslné chování, jehož cílem je ublížit, zneužít, ponižít, zbavit lidskosti či zničit ostatní nevinné lidi nebo pomocí úřední moci či systémových prostředků nabádat*

---

50 WILSON. E. O., pozn. 46, s. 114.

51 WILSON. E. O., pozn. 46, s. 117.

52 ZIMBARDO, P. G., FIALA, J., KLICPEROVÁ-BAKER, M. *Moc a zlo: sociálně psychologický pohled na svět*. Břeclav: Moraviapress, 2005. ISBN 80-861-8180-4. S. 161.

53 Philip Zimbardo In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Aktualizováno 17. 6. 2017 [vid. 22. 6. 2017]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Philip_Zimbardo

*ostatní k těmto činům či jim je umožnit.*⁵⁴ Jinými slovy tato definice říká, že člověk páchá zlo, když se chová špatně, i když ví i o jiných možnostech chování.⁵⁵

Když už ke konání zla dojde, tedy k chování dle výše zmíněné definice, ptá se Philip Zimbardo, jako i další sociální psychologové, po příčinách, které mohly vést k neobvyklému chování. Více důležitosti než vrozeným vlastnostem jedince přikládá Zimbardo otázkám po okolnostech a podmínkách, které mohly ovlivnit jedincovo rozhodování o tom, jak se bude chovat.⁵⁶ Jedincovo chování tedy dle Zimbarda významně ovlivňují situační podmínky, které byly vytvořeny a výrazně formovány systémy moci a faktory vyššího řádu. Pro pochopení daného chování je potřeba se zaměřit na dispozice člověka a momentální situaci, ve které k chování docházelo, ale spolu s tím je třeba počítat i s vlivem systému na vznik situace. Příkladem: když se někteří jedinci ve služebních profesích, jako jsou vojáci, nebo třeba policisté, nechovají předpisově, nebo se začnou chovat dokonce ilegálně, či nemorálně, bývá to označováno za selhání „několika shnilých jablek“. Předpokladem je, že taková situace je nečetnou výjimkou. V případě selhání několika jedinců a přirovnání to k „několika shnilým jablkům“ není však počítáno s tím, že by na „shnití jablek“ mohl mít vliv i sud, ve kterém jsou jablka uskladněna. Není tedy brán v potaz systém, ve kterém se musí lidé pohybovat a tím pádem nejsou bráni v potaz ani lidé, kteří onen systém vytvářejí. Tito lidé jsou označováni za „elitu u moci“ a mohou mít značný podíl na budoucím vytváření zla.⁵⁷

Zimbardovy myšlenky může podložit jeho stanfordský vězeňský experiment, který připravil spolu se svými kolegy. Účastnili se ho běžní, zdraví a inteligentní studenti, kteří byli náhodně rozděleni do rolí vězňů a bachařů. Experiment proběhl v roce 1971 na půdě Stanfordovy univerzity a byly v něm realisticky napodobené podmínky prostředí věznice. Původní plán, nechat studenty v takovém prostředí žít maximálně dva týdny, musel být zrušen a celý experiment předčasně ukončen již po šesti dnech.⁵⁸ Někteří studenti, kteří představovali bachaře, totiž brzy po začátku experimentu začali velmi silně zneužívat své moci a ponižovali studenty představující vězně nejrůznějšími hrůznými způsoby ve dne v noci. Zbylí studenti bachaři byli při vykonávání své role tvrdí, ale ač-

---

54 ZIMBARDO, P. G. *Luciferův efekt: jak se z dobrých lidí stávají lidé zlí*. Praha: Academia, 2014. Společnost (Academia). ISBN 978-80-200-2346-9. S. 29.

55 ZIMBARDO, P. G., pozn. 54, s. 29.

56 ZIMBARDO, P. G., pozn. 54, s. 31–32.

57 ZIMBARDO, P. G., pozn. 54, s. 34.

58 ZIMBARDO, P. G., pozn. 54, s. 45.

koli neměli nikterak zneužívající požadavky, nevěnovali pozornost zmírnění situace trpících studentů vězňů a páchali tak v tomto ohledu podle Zimbarda zlo nečinnosti.⁵⁹ V průběhu experimentu došlo ke značné deindividualizaci; zlu nečinnosti; dehumanizaci a morální vyvážanosti studentů.⁶⁰ Zla z nečinnosti se dopustili studenti, ale dle svých slov i sám Zimbardo, když se nepostavil za trpící studenty vězně a nepřesvědčil studenty dozorce, aby celou situaci brali s větším nadhledem a studenty v rolích vězňů tolik netrýznili. Zimbardo do dění experimentu zasáhl pouze tím, že omezil fyzické násilí. Tím však jako nepřímým efektem umožnil, aby experimentální vězení naplnilo psychické násilí.⁶¹

Jak bylo již zmíněno výše, má na konání zla krom situačních podmínek vliv i moc, deindividualizace, zlo nečinnosti, dehumanizace a morální vyvážanost. Anonymita a deindividualizace mají vliv na snížení osobní zodpovědnosti. Lidé jednající s vědomím anonymity mají menší problém chovat se antisociálním způsobem a předvést jakékoli své interní impulzy. Deindividualizace má u lidí za následek usnadnění páčání násilí, vandalismu a dopouštění se krádeží.⁶² Zlem nečinnosti má Zimbardo na mysli nekonání věcí, které jsou v daných situacích potřebné. Může se jednat o nekonání v případě nezbytné pomoci, může jít o nesouhlas nebo také o neposlušnost. Pokud se lidé vyskytují ve skupině, mají menší tendence k tomu někomu pomoci, než když jednají při pocitu, že jsou v okolí člověka potřebujícího pomoc sami. Jinými slovy přítomností dalších lidí je snižována osobní zodpovědnost každého jedince.⁶³ K dehumanizaci a morální vyvážanosti dochází v momentech, kdy objekty dehumanizace ztrácejí v očích jiných lidí svůj lidský status. Dehumanizovaní lidé jsou označeni za ty, kteří se nacházejí mimo sféru humanity. Díky tomu na původce dehumanizace ztrácí vliv jejich vlastní morálka, která by jinak zásadně ovlivňovala jejich chování k dehumanizovaným lidem. Terčem dehumanizace se stávají lidé, kteří jsou cílem rasismu, diskriminace a různých předsudků.⁶⁴

---

59 ZIMBARDO, P. G., pozn. 54, s. 259–260.

60 ZIMBARDO, P. G., pozn. 54, s. 46.

61 ZIMBARDO, P. G., pozn. 54, s. 380.

62 ZIMBARDO, P. G., pozn. 54, s. 271.

63 ZIMBARDO, P. G., FIALA, J., KLICPEROVÁ-BAKER, M., pozn. 52, s. 61.

64 ZIMBARDO, P. G., pozn. 54, s. 369.

1.6 Robert D. Hare

Šestým autorem, kterým se zabývá tato práce, je jeden z předních světových odborníků na problém psychopatie, Robert D. Hare.⁶⁵ Jedná se o významného výzkumníka v oblasti kriminální psychologie. Robert Hare se narodil roku 1934 ve městě Calgary v Kanadě. V roce 1960 vystudoval magisterský program zaměřený na psychologii na Albertské univerzitě. Poté pracoval po dobu osmi měsíců ve věznici v Britské Kolumbii v oblasti, ve které tou dobou neměl žádnou zvláštní kvalifikaci nebo odbornou přípravu ke svojí psychologické práci. Později ve své knize *Without Conscience: The Disturbing World of the Psychopaths Among Us (Bez svědomí: znepokojivý svět psychopatů mezi námi)* líčil, že s ním v této době vězni manipulovali. Hare se následně přestěhoval do Ontaria, kde roku 1963 dokončil své doktorandské studium. Po dostudování se vrátil do Britské Kolumbie na univerzitu a zůstal zde třicet let. Znovu zavedl výzkum v tomtéž vězení, ve kterém byl zaměstnán již dříve. Zde vyvinul Hareho škálu psychopatie (PCL-R) používanou k hodnocení případů psychopatie. V sedmdesátých letech Hare vydal svou knihu *Psychopathy: Theory and Research*, která získala mezinárodní vliv na tvarování konceptu psychopatie. Později napsal několik knih a řadu odborných článků, které se zabývají psychopatií.⁶⁶

V jeho pojetí se jako zlo dá vnímat **psychopatie**, de facto tedy chování psychopatických lidí. Jedná se tak o ty lidi, kterým chybí fyziologické reakce, které jsou za normálního stavu propojené se strachem. Tento strach, u lidí bez psychopatických rysů, vyvolává obavu z možné bolesti, popřípadě z potrestání nepříjemnou emocí, které mohou být následky určitého chování. Strach tak u lidí bez psychopatických rysů funguje jako přirozená motivace k nekonání nějakého, ve svém základu nesprávného, nebo špatného chování. Může se také stát, že strach člověka do určitého, byť ve svém základu špatného, chování naopak žene. V obou případech je však člověk schopen emocionálního uvědomění si důsledků, které mohou po konání, nebo naopak nekonání následovat a podle toho teprve jedná. Psychopatům schopnost vyvarovat se špatnému chování chybí a ve svém jednání pokračují. Je možné, že dovedou vydedukovat, co po jejich jednání může

---

65 HARE, R. D. *Bez svědomí: znepokojivý svět psychopatů mezi námi*. Praha: Dům Harfa, 2015. ISBN 978-80-900379-1-5. S. 234.

66 Robert D. Hare. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Aktualizováno 18. 6. 2017 [vid. 22. 6. 2017]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_D._Hare

následovat, ale ve skutečnosti jim na tom spíše nezáleží.⁶⁷ Hare vychází z několika studií více než pěti tisíc párů dvojčat, kterými bylo prokázáno, že vývoj základních rysů psychopatie je ovlivněn přibližně stejnou měrou genetickými faktory, jako i vlivy prostředí.⁶⁸

Hare ve své knize *Hadi v oblecích, aneb, Psychopat jde do práce* popsal fungování a chování psychopatických lidí v pracovním kolektivu firem. Tito lidé nedokážou být ve svém pracovním prostředí skutečně přátelští, protože i přes to, že zdánlivě přátelsky vystupují, ve skutečnosti vlastně své okolí využívají pouze k vlastnímu vzestupu moci a postavení ve firmě. Psychopatičtí lidé nejsou schopni, nebo dokonce nejsou ochotni spolupracovat s dalšími lidmi, ani nejsou ochotni si vytvořit vlastní tým lidí. Jednají vždy jen sami za sebe. Okolo sebe si vytvářejí síť patronů a pěšáků, které využívají k vlastnímu vzestupu. Stávají se díky svým okouzlujícím a následně podmanivým osobnostem mistry manipulace, zastrašování, nátlaku a šikany. Šikana se pro ně stává prostředkem, jak účelně dosáhnout svého.

Ze svých nadřízených jsou schopni si vytvářet patrony, kteří je později ochraňují a vystavují v tom nejlepším světle. Psychopati jsou totiž při jednáních se svými nadřízenými schopni své vystupování kontrolovat a zdají se být důvěryhodnými, talentovanými lidmi s vůdcovskými schopnostmi.⁶⁹ Ve skutečnosti však se svými podřízenými zacházejí bez špatného svědomí tak, jak se jim to zrovna hodí. Zaměstnanec, který je jim hierarchicky podřízen a nehodí se jim, absolutně přehlíží a nevěnuje mu žádnou pozornost. Některé své vyvolené podřízené však mohou využívat nebo až zneužívat tím, že na ně budou postupem času převádět více a více vlastní práce, kterou by měli vykonávat oni sami. Tento člověk podřízený psychopatovi může navyšující se práci vnímat tak, že činí pro svého vedoucího službu, za kterou bude následně v budoucnu patřičně odměněn právě buď tímto nadřízeným, nebo někým z vedení. Ve většině případů se tak ovšem neděje, protože podřízený přestává být schopný zvládat veškerou svou vlastní práci a vedle toho i práci svého psychopatického nadřízeného. Tím pádem za sebou zanechává špatné výsledky, za což na něho jeho nadřízená psychopatická osoba svaluje všechnu vinu za špatné výsledky. Psychopatický nadřízený daného člověka pomlouvá

---

67 HARE, R. D., pozn. 65, s. 62.

68 BABIAK, P., HARE R. D. *Hadi v oblecích, aneb, Psychopat jde do práce*. Praha: Academia, 2014. Společnost (Academia). ISBN 978-80-200-2366-7. S. 33.

69 BABIAK, P., HARE R. D., pozn. 68, s. 91–108.

kde se mu to hodí a tvrdí, že je tento podřízený naprosto neschopný. Podřízený se o tomto pomlouvání nemusí dovědět vůbec nic ani po letech. Odměna například ve formě povýšení se podřízenému tak nikdy nedostaví, protože jeho psychopatický vedoucí již v mnoha očích svých kolegů i nadřízených dovedl svého podřízeného očernit a shodit natolik, že tento už nemá důvěru od vedení a k jeho povýšení jednoznačně nedojde.⁷⁰

Psychopatické osoby nemají nejmenší problém se špatnými pocity ze zneužívání lidí ve svém pracovním okolí, ba naopak disponují dojmem, že si po právu zaslouží nabytí moci a lepšího postavení, než mají jeho kolegové nebo podřízení v práci. Jednání psychopatických lidí je velice sofistické a propracované, špatně se proto odhaluje, že se jedná o psychopata. Jak už bylo řečeno výše, u svých nadřízených jsou schopni se maximálně ovládat, aby vznikl dojem důvěryhodné, schopné osoby, zatímco své podřízené jsou bez problému schopni ponižovat, pomlouvat, kde je jim to zrovna ku vlastnímu prospěchu a dokonce jim i nadávat byť i jen za domnělé neúspěchy.

Psychopati si ve své firmě vytvářejí spoustu známých, tedy síť lidí, díky kterým jsou velice dobře informováni o dění ve firmě, což je pro jejich postup v hierarchickém žebříčku firmy velice důležité. Jsou díky tomu schopni u vedení a svých známých očerňovat svoje soky, kteří by mohli usilovat o zisk vyššího postu společně s nimi. Jako jediní nejlepší kandidáti na daný post se tak vedení jeví pouze tyto psychopatické osoby, které tím dosáhnou svého.

Vložení mnoha času a energie do vytváření sítě známých, jsou schopni získat mnoho informací z mnoha sfér firmy, ovšem se svým týmem podřízených lidí se mnohdy nedělí ani o ty nejzásadnější informace a pokyny o práci od vedení. Tyto pokyny se týkají práce, kterou má daný tým podřízený psychopatovi odvádět, psychopat však pokyny nemusí týmu předkládat a vykonaná práce je pak nekvalitní, může se zpoždovat anebo vůbec neodpovídat pokynům vedení.⁷¹

Psychopat má ve firmě destruktivní účinky ve smyslu rozbíjení kolektivu, přátelských vztahů mezi spolupracovníky, ale má tím pádem vliv i na upadání důvěry vedení ve své pracovníky. Vinu zde samozřejmě nese psychopat, který nebyl ochotný podělit se o informace se svými podřízenými. Dělal to za účelem, aby se pak ve svém týmu jevil

70 BABIAK, P., HARE R. D., pozn. 68, s. 133–134, 197–199.

71 BABIAK, P., HARE R. D., pozn. 68, s. 185–194.

jako nejinformovanější a nejdůvěryhodnější osoba. Ve chvíli, kdy se přijde na to, že daný tým neplní to, co má, on sám vypadá jako ten, který má o všem přehled, zatímco ostatní členové nikoli. Jeho podřízení pak vypadají jako hlupáci, kteří nejsou schopni se informovat. Pokud se začnou bránit tím, že nebyli informováni svým vedoucím, ten je schopen to okamžitě smysluplně, ačkoli lživě, odůvodnit. Může svou cílenou snahu dezinformovat své podřízené maskovat například tvrzením, že se snažil kolektiv chránit od emocionálních výbuchů určité spolupracovnice.

Psychopati jsou schopni svým sofistikovaným sebestředným jednáním vážně narušit chod firmy, protože svými činy zničí přátelskou atmosféru a vzájemnou důvěru, kterou v kolektivu měli vytvořenou jednak spolupracovníci mezi sebou a jednak podřízení se svým vedením. Svým neohleduplným chováním jsou psychopati bez mrknutí oka schopni zničit životy mnoha lidem ve svém okolí tím, jak je zneužívají a očerňují, aby jim tito lidé nemohli v budoucnu konkurovat v úsilí o vyšší postavení.⁷²

Psychopaty od ostatních lidí odlišuje to, s jakou lehkostí dovedou lhát, jakou mají setrvalou snahu ostatní podvést či oklamat a zvítězit nad nimi. Pozoruhodná je i chladnokrevnost, se kterou vše provádějí. U psychopatů je v jejich slovním vyjádření zarážející to, jak často používají navzájem si protiřečící a logicky nekonzistentní prohlášení, která nevyniknou na první pohled a většinou jejich okolí unikají. Psychopati tak dovedou zručně manipulovat se slovy a tím následně i lidmi.⁷³ Jedná se o lidi, kteří již ze své podstaty chtějí získat převahu nad svým okolím ať už se jedná o převahu fyzickou nebo psychickou. Mají velice silnou touhu stát se vedoucí osobností a nemají zábran využít k tomuto záměru svého osobitého šarmu, v horším případě i zastrašování, nebo fyzického násilí. Psychopatovi nejde o nic jiného než o vítězství a na této cestě se neštítí jakýchkoli praktik k dosažení svých záměrů.⁷⁴

1.7 Stanley Milgram

Zkoumáním fenoménu zla se v průběhu svého života zabýval i sociální a experimentální psycholog Stanley Milgram známý pro svůj experiment přezdívaný jako Milgramův experiment, kde se zaměřil na studii lidské ochoty přizpůsobit se autoritě

---

72 BABIAK, P., HARE R. D., pozn. 68, s. 105–114.

73 HARE, R. D., pozn. 65, s. 126–127.

74 HARE, R. D., pozn. 65, s. 214.

i přes konflikt s vlastním svědomím.⁷⁵ Při vytváření experimentu byl Milgram ovlivněn událostmi holocaustu, speciálně pak soudním procesem s Adolfem Eichmannem. Stanley Milgram se narodil 15. srpna 1933 v New Yorku.⁷⁶ Roku 1954 nastoupil na Harvardovu univerzitu, kde v roce 1960 úspěšně složil doktorát ze sociální psychologie. Ve třech následujících letech působil jako pomocný profesor na Univerzitě v Yale, kde také uskutečnil řadu experimentů známou pod názvem Milgramův experiment o lidské ochotě přizpůsobit se vůli autority. Po roce 1963 se Milgram vrátil zpět na Harvardovu univerzitu kde působil jako pomocný profesor sociální psychologie. Zde uskutečnil další experiment, který ho vedl k objevení fenoménu „malého světa“. Ten dokázal, že mezi dvěma lidmi existuje řetězec známostí, který není delší než šest osob. Poté v roce 1967 opustil Harvardovu univerzitu a vrátil se zpět do New Yorku, kde zaujal pozici vedoucího sociálně psychologického programu v Absolventském centru Městské univerzity v New Yorku. Zemřel 20. prosince 1984.⁷⁷

Jako zlo by se v jeho pojetí dala označit velmi silná lidská **ochota přizpůsobit** a podrobit se **vůli autority**, což lidi vede ke ztrátě pocitu zodpovědnosti za své konání a tedy i k potlačení morálních zásad a citění. To může vést ke snadnému zneužití role autority k hromadnému páchání zla. Tímto tématem se zabýval ve svém díle *Poslušnost vůči autorite: experimentálny prístup: experiment odhaľujúci časť ľudskej prirodzenosti*.

Milgram v šedesátých letech vytvořil experiment, kterého se účastnilo přes tisíc lidí. Svým experimentem se snažil přijít na to, jak velký vliv má na člověka autorita. Experimentu poslušnosti se účastnili lidé, kteří se domnívali, že se budou aktivně podílet na studii o paměti a učení. Mysleli si tedy, že se jedná o výzkum vlivu trestu na proces učení. Studie měla probíhat tak, že do psychologické laboratoře vstoupili "učitel" a "žák". Žák byl usazen do jedné místnosti a učitel (sledovaný subjekt skutečného Milgramova experimentu) do místnosti jiné, odkud sledoval žáka. Žák měl na zápěstí umístěnou elektrodu, skrze níž mu učitel měl dávat elektrické šoky. Žák měl za úkol za-

---

75 MILGRAM, S. *Poslušnosť voči autorite: experimentálny prístup: experiment odhaľujúci časť ľudskej prirodzenosti*. Trenčín: Vydavateľstvo F, 2014. Psychiatria, psychoterapia, psychosomatika. ISBN 978-80-88952-77-0. S, I, XVII.

76 Stanley Milgram. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Aktualizováno 23. 4. 2017 [vid. 22. 6. 2017]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Stanley_Milgram

77 Stanley Milgram. In: *Department of Psychology* [online]. [vid. 22. 6. 2017]. Dostupné z: <https://psychology.fas.harvard.edu/people/stanley-milgram>

pamatovat si spojení slovních dvojic ze seznamu a při špatné odpovědi měl dostat elektrický šok od učitele. Učitel měl před sebou působivý generátor šoků, na kterém byla stupnice od 15 do 450 voltů, při čemž na stupnici bylo i slovní vyznačení v rozmezí: „LEHKÝ ŠOK“ až po „NEBEZPEČÍ–TĚŽKÝ ŠOK“. Při každé další chybné odpovědi žáka měl učitel navýšit příští šok o 15 voltů. Netušil ale ovšem, že generátor žádné šoky nedává a žák, který udával špatné odpovědi byl pouhý herec a skutečný experiment tedy sledoval chování právě učitele. Milgram se tímto způsobem snažil přijít na to, do kdy až bude učitel, tedy skutečně sledovaný subjekt, pokračovat v konkrétní situaci, kdy je mu nařízeno, aby protestující oběti, tedy žákovi, způsoboval narůstající bolest.

Milgram se tímto experimentem snažil odhalit, do jakého momentu bude sledovaný subjekt setrvávat v poslušnosti vůči autoritě. Autoritu v Milgramově experimentu představoval experimentátor oficiálně dohlížející na průběh výzkumu vlivu trestu na proces učení, ve skutečnosti však zkoumající chování člověka, který měl dávat elektrické šoky.

Konflikt začal vznikat v momentě, kdy si člověk, který měl dostávat šoky, začal stěžovat na to, že je mu to nepříjemné. Svou nespokojenost vyjadřoval nejprve slovním stěžováním si, později žádáním o ukončení experimentu až po zoufalé výkřiky bolesti. Na pozorovaných subjektech byl dle Milgrama očividný konflikt, kde je na jedné straně utrpení žáka vedlo k ukončení experimentu, ale na druhé straně se více a více podřizovali autoritě, tedy experimentátorovi, který vždy pobízel v pokračování podávání šoků. Experiment ukázal, že i přes prožívající stres a protesty byla většina sledovaných subjektů schopna pokračovat až do nejvyšších hodnot šoků. Mnozí účastníci poslouchali příkazy experimentátorů, tedy autority, i přes naléhavé prosby o ukončení experimentu zdánlivě trestaným člověkem.

Tímto a dalšími podobnými experimenty prováděnými na více univerzitách došel Milgram ke zjištění, jak moc jsou dospělí lidé ochotni plně se podřít autoritě. Plně se podřídily skoro dvě třetiny účastníků, které byly tvořeny obyčejnými lidmi z dělnické, střední i vysokoškolsky vzdělané třídy. Tito lidé v roli učitele dávali šoky lidem v roli žáka, protože měli pocit závazku, čili měli určitou představu o povinnostech, které vyplývaly z role účastníka na studii o paměti a učení. Podle Milgrama tedy nedávali šoky žákům proto, že by měli sami sklony k agresi, ale protože dělali svoji práci. Podle Milgrama jsou lidé byť i bez hostility schopni stát se činiteli v nějakém destruktivním

procesu.⁷⁸ Člověk se začne vnímat jako nástroj vykonávající vůli jiného člověka a v tu chvíli se přestává cítit morálně zodpovědným za konání příkázaných činů. V momentě, kdy v člověku nastane tato změna pohledu na sebe sama, rozvinou se u něho podle Milgrama všechny základní rysy poslušnosti. „*Prizpôsobenia myslenia, možnosť robiť kruté věci a typy ospravedlnení, ktoré človek prežíva, sú v základe rovnaké, nech už vznikajú v psychologickom laboratóriu alebo v strategickej vojenskej základne.*“⁷⁹

I když člověk jedná pod vlivem autority tak, že porušuje principy svého svědomí, stále pocítuje své morální zásady a cítění. Ve chvíli, kdy dojde k radikální změně centra pozornosti, přestane člověk na svoje činy reagovat s morálním cítěním. Dojde k přesunu jeho morálních obav k úvaze o tom, zdali dostatečně plní očekávání autority. Například voják v zápalu boje neuvažuje nad tím, zdali je správné vyplnit vesnici a neprožívá při tom ani pocit viny. Naopak může pocítovat hrdost nebo zahanbení, podle toho, jak svůj úkol zadaný velitelem splnil.

Krom ztráty zodpovědnosti za své činy na lidi podle Milgrama působí ještě i „anti-antropomorfismus“. Lidé mají všeobecně tendence připisovat neživým věcem lidské vlastnosti. Milgram však přišel s názorem, že je tu i opačná tendence, kdy lidé připisují nelidské kvality silám, které jsou svým původem lidské. Celá věc pak nabývá dojmu, jako by nad člověkem existovaly síly mimo lidskou kontrolu a emoce. Když tedy potom experimentátor pronese větu, že si experiment vyžaduje, aby účastník, který má dávat elektrické šoky, pokračoval v experimentu, daný člověk se s tím ztotožní jako s rozkazem, který přesahuje jakýkoli lidský příkaz.

Svou roli v poslušnosti vůči autoritě hraje i prostředí, ve kterém se vše odehrává. Milgramův experiment probíhal v prostředí psychologické laboratoře a lidé účastníci se experimentu měli dojem, že jednají v zájmu vědy. Psychologická laboratoř v lidech vzbuzovala pocit jistoty a důvěry v legitimitu jejich konání.

V Milgramově experimentu nebylo bráno v potaz to, co se odehrávalo v Německu před druhou světovou válkou a sice postupné avšak intenzivní znehodnocování obětí, tedy Židů. Židé byli postupně vytlačováni z veřejného života a propagandou systematicky ocerňováni, aby mohli být bez veřejného odporu vyhlazeni. Systematická devalvace čehokoli, tedy i lidství, poskytuje psychologickou omluvu násilného zacházení s tím.

78 MILGRAM, S., pozn. 75, s. 2–4.

79 MILGRAM, S., pozn. 75, s. XIV.

K systematickému znehodnocování obětí, tedy žáků, v Milgramově experimentu nedošlo. Avšak experiment ukázal, že sami účastníci v roli učitelů své žáky krutě devalvovali. Totiž, když už jednali proti svým žákům a trestali je silnými dávkami elektrických šoků, začali je nevyhnutelně vnímat jako nehodné jednotlivce s intelektovými a charakterovými deficity, které zasluhovaly trest šokem.

Našli se účastníci, kteří byli sice plně přesvědčeni o nesprávnosti svého konání při podávání šoků, nebyli však schopni se rozhodnout pro plné postavení proti autoritě a experiment ukončit. Někteří účastníci si pro sebe v hlavě myšlenkami a pocity vytvořili omluvu, že jsou na straně obětí, tedy žáků. Pokud ale nejsou subjektivní pocity přeměněné ve skutky, jsou vůči morálním otázkám irelevantní, což si účastníci dle Milgrama neuvědomovali. Milgram tvrdí, že účastníci experimentu opakovaně nebyli schopni ocenit své konání a posléze v sobě najít odvahu postavit se autoritě.⁸⁰

Milgram se domnívá, že lidé snadno podléhají autoritě, protože to odpovídá evolučnímu vývoji života ve skupině.⁸¹ Organizovaný život ve skupině totiž usnadňuje přežití a život sám. Ve chvíli, kdy se jednotlivci dostanou do situace, kde funguje jistá hierarchická struktura, potlačí se u nich mechanismus, který běžně kontroluje individuální impulzy a rozhodování přenechá jedinci, který je na vyšší úrovni v hierarchii. Člověk je potom schopen na rozkaz vykonávat i kruté činy, protože jeho svědomí, které běžně reguluje impulzivně agresivní chování je minimalizované potlačením.⁸²

1.8 Simon Baron-Cohen

Významným myslitelem, který se zabýval též zkoumáním fenoménu zla je nepochybně i britský psycholog a psychiatr Simon Baron-Cohen. Narodil se 15. srpna 1958 v Anglii. Získal magisterský titul z klinické psychologie na Institutu psychiatrie, psychologie a neurověd v Kings's College London a později doktorát z psychologie na University College London. V roce 1985 zformuloval a testoval „the mindblindness theory of autism“. Ve své knize *Mindblindness* se zabýval „kognitivní“ složkou empatie a na příkladu lidí s autistickou poruchou dokázal, že lidé trpící kognitivní poruchou nejsou schopni ostatním přisuzovat duševní stavy, tedy ani emoce a myšlenky.

---

80 MILGRAM, S., pozn. 75, s. 6–7.

81 MILGRAM, S., pozn. 75, s. 108.

82 MILGRAM, S., pozn. 75, s. 113–114.

O dvanáct let později formuloval „the fetal sex steroid theory of autism“.⁸³ Spolu se svými kolegyněmi vytvořil škálu, díky které lze měřit empatii napříč pohlavími a různými věkovými skupinami lidí. Svůj test nazvali „kvocient empatie“ (EQ). Test byl sestaven tak, aby pojal dva aspekty empatie, tedy schopnost rozeznat a posléze reagovat na pocity, myšlenky i zájmy druhých lidí.⁸⁴

V Baron-Cohenově díle *Věda zla*, by se jako příčina vedoucí ke zlu dala vnímat nízká míra **empatie** u některých lidí. Baron-Cohen se zaměřil právě na studii lidské empatie, aby byl schopen vysvětlit, proč se lidé chovají k jiným lidem jako k věcem a proč při tom jednají nepochopitelně krutě.⁸⁵ K tomu, aby mohl zkoumat v jakých úrovních empatie se lidé pohybují, vytvořil spolu se svými kolegyněmi výše zmíněnou škálu zvanou „kvocient empatie“.⁸⁶

Baron-Cohen uvádí, že se při vysvětlování lidské krutosti ve své teorii pokusí vyhnout nicneříkajícímu termínu „zlo“ a nahradí jej termínem „eroze **empatie**“. K té může dojít v momentech, kdy na člověka působí zničující emoce, kterými mohou být slepá nenávisť, vztek nebo třeba touha po pomstě. Ve všech těchto případech se jedná pouze o dočasnou erozi empatie, tedy její hladina může být vrácena zpět na běžnou úroveň. U některých lidí může však jít o erozi empatie trvalou a to v případě, že se jedná o erozi empatie v důsledku trvalejších psychologických charakteristik.⁸⁷

V Baron-Cohenově teorii o empatii je klíčovou myšlenkou to, že se každý člověk nachází na určitém místě celého spektra empatie. Spektrum se pohybuje od empatie nízké po vysokou. O tom, na jakém místě se ten který člověk vyskytuje, rozhoduje jeho individuální míra empatie. Krutí lidé se pak v tomto spektru vyskytují u jednoho konce s nízkou úrovní empatie.

Empatii Baron-Cohen definuje takto: „*Empatickými se stáváme tehdy, když opustíme zaměření pouze na svoji mysl a místo toho se zaměříme na dvě mysli.*“⁸⁸ Doplňuje: „*Empatie je schopnost identifikovat, co si někdo jiný myslí nebo cítí, a reagovat na myš-*

---

83 Simon Baron-Cohen. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Aktualizováno 28. 5. 2017 [vid. 22. 6. 2017]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Simon_Baron-Cohen

84 BARON-COHEN, S. *Věda zla: nová teorie lidské krutosti*. Brno: Emitos, 2014. ISBN 978-80-87171-37-0. S. 32.

85 BARON-COHEN, S., pozn. 84, s. 19.

86 BARON-COHEN, S., pozn. 84, s. 32.

87 BARON-COHEN, S., pozn. 84, s. 19.

88 BARON-COHEN, S., pozn. 84, s. 27.

*lenky a pocity druhého člověka přiměřenou emocí.*⁸⁹ První částí definice je stanoveno, že člověk přestává být zaměřený jen na jednu mysl, tedy pouze na svoji a zaměřuje se i na mysl někoho jiného. Zabývá se tak dvěma myslmi v jednom okamžiku. Jakmile je empatie vypnuta, myslí člověk pouze na své vlastní zájmy a zájmy ostatních pomíjí. Druhá část definice pak určuje proces a obsah toho, co se během empatie děje. Empatický člověk rozpoznává co si druhý člověk myslí nebo cítí a přiměřeně na to posléze reaguje. Empatie si tedy vyžaduje oba tyto aspekty, protože pouze s jedním z nich by člověk nebyl empatickým. Nejen že se díky empatii může člověk někoho jiného zeptat na to, jak se cítí, ale může také zabránit tomu, aby druhému emočně ublížil. Empatický člověk může i přemýšlet, co by mohl udělat pro to, aby se jiný člověk cítil dobře. Pomocí empatie může člověk rozeznat jak se cítí druhý člověk nejen tím, co slyšel, ale například i díky výrazu v obličeji, postojem těla, nebo i díky intonaci, s jakou byla slova pronesena.

Baron-Cohen tvrdí, že pokud je člověk zaměřený pouze na své vlastní momentální potíže, plány nebo třeba cíle a neohlíží se při tom na jiné lidi, znamená to, že je empatie „vypnuta“. Může být vypnuta dočasně, protože je pozornost daného člověka momentálně někde jinde. V tom případě se jedná o přechodný výkyv psychického stavu, kdy se empatie po vyřešení momentálních problémů obnoví. Empatie však může být u určitých lidí vypnuta i nadobro. Takoví lidé nemají na výběr jinou možnost než být zaměřeni pouze a jen na svou vlastní mysl. U takových lidí se jedná o erozi empatie v důsledku trvalejších psychologických charakteristik, jak již bylo zmíněno výše.

Empatie lidem pomáhá utvářet a posléze udržovat blízká přátelství; pomáhá odstranit potíže při komunikaci, protože díky ní je člověk schopen rozeznat, jak se druhý člověk cítí a jaké má záměry. Empatie též zabrání v urážení jiného člověka, protože umožňuje předvídat, jak by se mohl druhý člověk cítit a jak by potom mohl reagovat.⁹⁰

Baron-Cohen se domnívá, že v lidském mozku existuje něco jako empatický obvod rozhodující o tom, jakou mírou empatie ten který člověk disponuje. Tento empatický obvod nazývá „empatickým mechanismem“ a na základě měření emočním kvocientem předpokládá, že existuje nejspíše sedm úrovní empatického mechanismu. Stupnice počíná úrovní 0 a končí úrovní 6. Na *nulové úrovni* nemá člověk dle Barona-Cohena žádnou

---

89 BARON-COHEN, S., pozn. 84, s. 28.

90 BARON-COHEN, S., pozn. 84, s. 28–30.

empatii a nacházejí se tak zde někteří lidé, kteří jsou schopni různých trestných činů. Může se jednat o případy přepadení, ale i znásilnění, mučení, nebo dokonce vraždění. Avšak ne všichni lidé s nulovou empatií provádí jiným lidem kruté věci, mají však problémy s vytvářením nebo udržováním vztahů bez přání jiným lidem ubližovat. Lidé s *první úrovní* empatického mechanismu jsou stále ještě pořád schopni ubližovat jiným lidem, ale někteří již do určité míry dokáží reflektovat jejich chování a projevit nad tím jistou dávku lítosti. U těchto lidí se v určitých chvílích empatie dočasně vypíná. Lidé s *druhou úrovní* empatického mechanismu mají stále výrazné potíže s empatií, je jí však již dostatek na to, aby zabránila v jakékoli fyzické agresi. Empatie však není dostatek na to, aby zabránila i v křičení, nebo říkání zraňujících věcí. Ti lidé, kteří se pohybují na *třetí úrovni*, si uvědomují, že mají s empatií potíže a snaží se to kompenzovat nebo zakrývat tím, že se vyhýbají situacím, o kterých vědí, že si budou empatii vyžadovat. *Čtvrtou úroveň* označil Baron-Cohen jako „nižší průměr“ empatie. Na této úrovni je empatie lidí mírně otupělá, ale negativně neovlivňuje lidské chování. Přátelství jsou udržována bez emoční intimity. S *pátou úrovní* jsou již lidé empatictí mírně nadprůměrně, přičemž se na této úrovni dle Barona-Cohena vyskytuje více žen, než mužů. Přátelství na této úrovni empatického mechanismu jsou postavena na emoční intimitě. Na *úrovni šest* jsou již lidé s nadprůměrnou empatií, kteří opouštějí vlastní zájmy, aby se mohli zaměřit na myšlení a cítění jiných lidí.⁹¹

To, že má člověk nulovou empatii, ještě nemusí nutně vést k tomu, že se bude chovat krutě či antisociálně. Podle Barona-Cohena lze lidi s nulovou empatií dělit na lidi s pozitivní a lidi s negativní nulovou empatií. Způsob jakým zpracovává informace mozek lidí s pozitivní nulovou empatií je nevede k tomu, aby byli amorální, ale naopak k tomu, aby se chovali extrémně morálně.⁹² Na druhé straně se zlu dle slov Barona-Cohena nejvíce blíží lidé s negativní nulovou empatií. Jsou jimi tři typy lidí, každý s jinou formou negativní nulové empatie. Prvním je *hraniční forma negativní nulové empatie*. Základními znaky jsou sebedestruktivní impulzivita, vztek a výkyvy nálad. Tito lidé dále trpí neustálým strachem ze zavržení a opuštění, nenávisťi sebe sama nebo druhých lidí, emoční bolestí a tak dále. Velký vliv na propuknutí hraniční formy negativní nulové empatie dle Barona-Cohena má fyzické zneužívání ve formě nepřiměřené-

---

91 BARON-COHEN, S., pozn. 84, s. 34–38.

92 BARON-COHEN, S., pozn. 84, s. 103–104.

ho fyzického trestání, sexuální zneužívání nebo zanedbávání dětí.⁹³ Spolu s těmito vlivy prostředí však podle Barona-Cohena interagují i geny pro empatii, čili člověk musí mít nejprve genetické předpoklady k tomu, aby se z něj stala hraniční osobnost.⁹⁴ Druhou formou negativní nulové empatie je *psychopatie*. Takovýto člověk je schopen udělat absolutně cokoli pro uspokojení svých tužeb, přání a potřeb. Jejich naplňování se může projevovat například i jako vykonání chladného, vykalkulovaného a naplánovaného krutého činu. Na propuknutí této formy negativní nulové empatie u člověka zásadně působí odmítání, zavržení či zneužívání různých druhů v jeho dětských letech.⁹⁵ Spolu s tím však působí i jeho genetické psychopatické predispozice.⁹⁶ Nejméně nebezpečným typem lidí s negativní nulovou empatií jsou *narcisté*. „*Na jedné straně nulová empatie zanechává narcistické jedince hluboce zaměřené na sebe sama, ale i když říkají věci, které jsou pro jiné lidi urážlivé či drzé, nepáchají žádné krutosti.*“⁹⁷ Stejně jako u předchozích dvou, může mít i zde na propuknutí narcismu možný vliv rané emoční zneužívání. K tomu se však přidává i přehnaná chvála výkonů, vzhledu, přehnaný obdiv nebo i přehnaná shovívavost.⁹⁸

V teorii Barona-Cohena se jako zdroj zla dá považovat nízká míra empatie, tedy jeho slovy eroze empatie, kterou disponují někteří lidé. Baron-Cohen spolu se svými kolegy vytvořili škálu, díky níž lze u lidí měřit hladinu empatie. Svůj test nazvali kvocientem empatie. Výzkumem přišel Baron-Cohen na to, že v lidském mozku existuje pravděpodobně něco jako empatický obvod, určující jakou mírou empatie bude člověk disponovat. Empatického mechanismu existuje sedm úrovní počínající nulovou úrovní. Lidé disponující touto nulovou úrovní empatie se posléze dají rozdělit na lidi s pozitivní nulovou empatií a v jejich opozici stojí lidé s negativní nulovou empatií, kam patří největší počet lidí tíhnoucích ke zlu. Lidé disponující negativní nulovou empatií se dají dále dělit na lidi s hraniční formou negativní nulové empatie, dále na psychopaty a narcisty. Jako obecná příčina vedoucí k negativní nulové empatii by se dalo souhrnně označit rané emoční zneužívání dětí. U hraničních osobností je pak podle Barona-Cohena prvotní podmínkou to, že disponují i genetickými předpoklady k tomu stát se

---

93 BARON-COHEN, S., pozn. 84, s. 60, 64, 70.

94 BARON-COHEN, S., pozn. 84, s. 132, 136.

95 BARON-COHEN, S., pozn. 84, s. 72–73, 92.

96 BARON-COHEN, S., pozn. 84, s. 136.

97 BARON-COHEN, S., pozn. 84, s. 98.

98 BARON-COHEN, S., pozn. 84, s. 99.

hraniční osobností. Na vývoj psychopatické osobnosti působí spolu s raným emočním zneužíváním v dětských letech také genetické psychopatické predispozice.

2 Porovnání jednotlivých teorií podle vlivů působících při vzniku zla

Pro lepší vniknutí do chápání fenoménu zla se tato kapitola zabývá rozdělením a porovnáním osmi teorií rozebraných v první kapitole. Osm teorií přistupujících k fenoménu zla je rozděleno podle psychických, biologických a sociálních vlivů působících na vznik zla. Pro lepší orientaci v jednotlivých teoriích je vytvořena i tabulka níže, zobrazující co ten který autor vnímá jako projev zla a jaká je příčina jeho vzniku.

Tabulka porovnání osmi moderních teorií fenoménu zla

Autoři teorií	Jevy představující zlo	Projevy zla	Okolnosti vedoucí ke vzniku projevů zla u člověka
S. Freud	(pud smrti) agrese	destruktivní tendence pudu smrti proti sobě samotnému či projevy agrese vůči ostatním lidem	pud smrti, který je každému člověku vrozený, z něhož vyvěrá agrese
E. Fromm	násilí, agrese	různé druhy násilí a agrese	syndrom rozpadu, který tvoří narcismus, láska ke smrti a symbioticky incestuální fixace
K. Lorenz	agrese	(vnitrodruhová) agrese	instinkt agresivního chování
E. O. Wilson	agresivita	lidská agresivita	genetická predispozice k naučení se agrese; podmínky prostředí; historie skupiny daného člověka
P. Zimbardo	zlo a chování z něj vyplývající	deindividualizace, zlo nečinnosti, dehumanizace a morální vyvázanost	situační podmínky a okolnosti vedoucí jedince k rozhodování
R. D. Hare	psychopatie	chování psychopatických lidí	chybějící fyziologické reakce normálně spojené se strachem
S. Milgram	přehnaná poslušnost vůči autoritě	ztráta morální zodpovědnosti za své činy nařízené autoritou	evoluční vývoj života vedoucí k poslušnosti vůči autoritě
S. Baron-Cohen	eroze empatie	kruté chování hraničních osobností, psychopatů a narcistů	genetické předpoklady a rané emoční zneužívání dětí vedoucí k negativní nulové empatii

Rozdělení jednotlivých teorií podle jejich původu, tedy původu v biologických, psychických a sociálních vlivech, není zcela jednoduché. Nelze je zcela jednoznačně rozdělit do jednotlivých kategorií, protože při procesu tvoření a následného páchání zla na člověka působí mnohé faktory. V následujících podkapitolách jsou jednotlivé teorie roz-

děleny podle původu zla a vzájemně porovnávány. Některé teorie se vyskytují ve dvou ale i více kategoriích, protože jejich jednoznačné rozdělení je nemožné.

2.1 Teorie zla založeny na psychických vlivech

Pokud hledáme ty teorie, které nacházejí příčiny zla v psychice člověka, zjistíme že, z osmi rozebíraných teorií se za ně dají považovat čtyři. Jsou jimi teorie Philipa Zimbarda, Roberta D. Hare, Stanleyho Milgrama a Simona Barona-Cohana.

Ve své teorii zla klade Philip Zimbardo důraz na sociální vlivy, tedy na situační podmínky, které ovlivňují rozhodování o tom, jak se bude daný jedinec chovat. Při rozhodování, jak se bude člověk chovat, na něho můžou působit i faktory, jako jeho aktuální moc, deindividualizace, dehumanizace oběti nebo morální vyvázanost. Člověk se však i přes jmenované faktory vědomě rozhoduje, jak se bude chovat a jestli tedy bude i páchat zlo.

Z tabulky porovnání je zjevné, že Hareho teorie zla je založena na psychopatii. Psychopatickému člověku podle Hareho chybí fyziologické reakce normálně spojené se strachem, což by se dalo považovat za biologickou příčinu psychopatie. Takovému člověku de facto chybí strach, ale to mu nebrání v tom se rozhodovat, jak se bude chovat. Jak je popsáno výše v podkapitole 1.6 *Robert D. Hare*, jedná psychopat vždy tak, aby to vedlo v jeho prospěch. Ať už jedná zdánlivě přátelsky, nebo naopak agresivně, vždy to vede v jeho prospěch. Jednání psychopatického člověka však pramení z jeho rozhodování, tedy z jeho psychických vlastností. Hare oproti teorii Philipa Zimbarda zastává názor, že někteří lidé disponují genetickými předpoklady pro rozvíjení psychopatické osobnosti. Pokud se jimi stanou, je jejich rozhodování o tom, jak se budou chovat, ovlivněno právě psychopatickými rysy. Obě teorie jsou si ale podobné v tom, že lidé o svém chování rozhodují vědomě.

Hareho teorii podporuje Simon Baron-Cohen. Baron-Cohenova teorie se teorií Roberta Hare podobá v jednom aspektu. Jsou jí právě psychopatické osobnosti. Hareho teorie by se dala považovat za menší součást teorie Barona-Cohana. Simon Baron-Cohen totiž ve své teorii eroze empatie rozdělil lidskou empatii na sedm úrovní, počínající nulovou úrovní empatie. Tuto úroveň pak rozdělil na pozitivní a negativní nulovou empatii. Negativní nulovou empatii podle něho tvoří tři typy osobnosti, jimiž jsou právě

psychopaté, dále pak hraniční osobnosti a narcisté. Jádrem Baron-Cohenovi teorie je eroze empatie, což je jinak řečeno snížená hladina empatie. Snížení hladiny empatie může být u člověka buď trvalé, nebo dočasné. Trvalé snížení hladiny empatie je právě u výše zmíněných osobností. Dočasné snížení hladiny empatie je stav, kdy u člověka, který běžně disponuje normální hladinou empatie, dojde k jejímu snížení a člověk se pak může chovat krutě, nebo agresivně. K dočasné erozi empatie může dojít v momentě, kdy je lidská mysl na základě vědomého rozhodnutí zaměřena pouze sama na sebe. Lidská mysl se do tohoto stavu dokáže dostat na základě vědomého rozhodnutí. Baron-Cohenova teorie se vědomým rozhodnutím ke krátkodobému snížení hladiny empatie podobá teorii Philipa Zimbarda i Roberta Hare, kdy se člověk vědomě rozhodl pro určité chování. Celkově je však Baron-Cohenova teorie vystavěna jinak, než Zimbardova i Hareho a v ničem jiném se již nepadobají.

Spolu s teoriemi Philipa Zimbarda, Roberta D. Hare a Simona Barona-Cohena je sem zařazena i teorie poslušnosti vůči autoritě Stanleyho Milgrama. Dle něho se člověk podřizuje vůli autority. Podřizuje se však na základě svého vlastního vědomého rozhodování, tedy na základě svých psychických vlastností. Na rozhodování o tom, zdali se člověk podřídí vůli autority může mít vliv i prostředí, ve kterém k rozhodování o podřízení se autoritě dochází. I přes to se však člověk vědomě rozhoduje, jestli se podřídí, nebo ne. V tomto aspektu se Milgramova teorie podobá teorii Philipa Zimbarda, Roberta Hare i Simona Barona-Cohena, tedy že se člověk sám vědomě rozhoduje. Další společné aspekty mezi teorií Milgrama, Zimbarda, Hare ani Barona-Cohena na této rovině již nejsou.

2.2 Teorie zla založeny na biologických vlivech

Za teorie vycházející z biologických vlivů se z osmi rozebíraných dají považovat téměř všechny krom teorie Philipa Zimbarda. Ten totiž za stimul pro páčání zla považuje sociální vlivy, které ovlivňují rozhodování o tom, jak se bude daný jedinec chovat. Do této kategorie teorií lze včlenit i výše zmíněné tři teorie Roberta D. Hare, Stanleyho Milgrama a Simona Barona-Cohena.

První teorií, která sem spadá je teorie Sigmunda Freuda. Ten během svého života prošel řadou změn názorů, až se vzhledem k fenoménu zla ustálil v teorii, že agrese vy-

věrá z pudu smrti. Pud smrti má dle Freuda destruktivní tendence proti sobě samému, tedy člověk je krutý sám k sobě a dále se pud smrti projevuje i agresí vůči ostatním. Agrese je podle Freuda největší překážkou civilizace. Civilizace se tak snaží dostat agresí pod kontrolu tím, že do sebe podstatnou část agrese vtělí superego, tím tedy nasměruje působení agrese vůči sobě samému a vedle toho působí agrese i nadále navenek, ne však již v takovém rozsahu. Pudy jsou člověku vrozené nutkání, dají se tak srovnávat s pojmem instinkty. I v případě pudu smrti tedy působí biologické vlivy na vznik agresivního konání, v podstatě tedy na vznik zla.

Na Freudovu pudovou teorii navázal Konrád Lorenz, který se snažil na základě zkoumání chování zvířat odůvodnit příčiny zvrhnutí agrese u lidí. Zatímco je u Freuda vznik agrese připisován účinkům pudu smrti, Lorenz zastává názor, že agrese je pud sám o sobě jako každý jiný, který v přirozených podmínkách slouží k zachování života a druhu. Ovšem u lidí získal útočný pud až destruktivní následky v důsledku toho, že lidé až přespříliš rychle změnili své životní podmínky. Člověk se stal schopným částečně ovládat a celkově měnit přírodu kolem sebe, což vedlo k tomu, že se člověk stal sám sobě jediným přirozeným nepřítelem. Podle Lorenze to bylo důvodem rozvinutí takzvané vnitrodruhové agrese, tedy agrese mezi lidmi.

Na Freudovu teorii o pudu smrti navázal i Erich Fromm, který však nepředpokládal, že by zdrojem destruktivity a krutosti měl být destruktivní instinkt, tedy pud smrti. Za zdroj násilí a agresivity, které pokládal za projevy zla, označoval Fromm takzvaný syndrom rozpadu. Jak je vidět v *Tabulce porovnání* výše, tvoří podle Fromma syndrom rozpadu narcismus, symbioticky incestuální fixace a člověku vrozená láska ke smrti. Spojení těchto třech jevů tvoří bázi pro nejhorší projevy násilí a agrese. Frommova teorie je v této kategorii biologických vlivů, protože je podle něho člověku vrozená láska ke smrti.

Další teorií, kterou lze řadit do teorií zla založených na biologických vlivech, je teorie Edwarda O. Wilsona. Ten nesouhlasí ani s jedním z předchozích autorů, tedy s jejich teoriemi pudů a lásce ke smrti, ale předpokládá, že agresí se člověk učí. Wilson zastává názor, že vývoj agresivity určitého lidského uskupení závisí na třech silách. Jak ukazuje *Tabulka porovnání*, jsou těmito silami genetická predispozice k naučení se agrese, dále vývoj agresivity ovlivňují podmínky prostředí a spolu s tím i historie skupiny daného

člověka. Teorie Wilsona je řazena mezi teorie založené na biologických vlivech, protože podle něho člověk disponuje genetickými předpoklady k naučení se agrese.

Teorie Roberta D. Hare se dá vnímat jako teorie zla založená na psychických vlivech, ale i jako teorie založená na biologických vlivech. Jak je řečeno v podkapitole *1.6 Robert D. Hare*, chybí lidem s psychopatickou poruchou fyziologické reakce, které jsou za normálního stavu propojené se strachem. Podle Roberta Hare psychopatičtí lidé disponují i genetickými faktory, které ovlivňují vývoj základních rysů psychopatie. To však neovlivnili tito jedinci sami, tudíž se jedná o biologický vliv, který vede k působení zla v podobě chování psychopatických lidí. Hareho teorie je vůči předešlým pudovým teoriím odlišná, protože nepracuje s žádnými pudy. Trochu se však podobá teorii Edwarda O. Wilsona, protože Wilson i Hare předpokládají, že lidé disponují určitými genetickými předpoklady. Rozcházejí se však v tom, k čemu jsou genetické předpoklady určeny. Podle Wilsona lidé disponují genetickými předpoklady k naučení se agrese, zatímco Hare tvrdí, že genetické faktory ovlivňující vývoj základních rysů psychopatie, tedy vedou k rozvinutí psychopatické osobnosti.

Spolu s teorií Roberta Hare lze do kategorie zla založeném na biologických vlivech přidružit i teorii Simona Barona-Cohena, protože ten se svou teorií eroze empatie předpokládá, že v mozku každého člověka existuje něco jako empatický obvod rozhodující o tom, jakou mírou empatie ten který člověk disponuje. Na to, jakou mírou empatie bude člověk disponovat, mají vliv jak faktory genetické, tak sociální (výchovou) a posléze vlastně i psychické, protože člověk se v určitých chvílích dovede rozhodovat o tom, do jaké míry se bude chovat empaticky. V tento moment jsou však důležité genetické předpoklady, které mohou u člověka vést k rozvinutí psychopatické, nebo hraniční osobnosti. Mezi teorií Roberta Hare a Simona Barona-Cohena jsou podobnosti i v této kategorii zla založeného na biologických vlivech, protože genetické předpoklady k propuknutí psychopatie u psychopatických osobností předpokládají jak Hare, tak i Baron-Cohen. Dá se říci, že se Baron-Cohena teorie podobá i teorii Edwarda Wilsona a to v tom, že oba lidem přiřítají jisté genetické predispozice, liší se však již v tom, o jaké predispozice se jedná. Wilson totiž, jak je řečeno již výše, lidem přiřítává predispozice k naučení se agrese a Baron-Cohen lidem přiřítává predispozice, které mohou vést k rozvinutí psychopatické, nebo hraniční osobnosti. Z hlediska biologických vlivů působících

na rozvinutí zla již nemá Baron-Cohenova teorie žádné podobnosti s teoriemi ostatních autorů.

Poslední teorií, kterou lze řadit do této kategorie původu zla, je Milgramova poslušnost vůči autoritě. Jak je uvedeno i v *Tabulce porovnání*, Stanley Milgram předpokládá, že lidé snadno podléhají autoritě, protože to odpovídá evolučnímu vývoji života ve skupině. Organizovaný život ve skupině totiž usnadňuje přežití a život sám. Dá se říci, že se Milgramova teorie podobá teorii Wilsonově, a sice v tom, že Wilson i Milgram považují za příčinu vedoucí ke vzniku zla historický, či evoluční vývoj života ve skupině. Rozcházejí se však již ve výsledcích, v které daný vývoj směřuje. U Wilsona se jedná o vývoj lidské agresivity, na kterém se mimo jiné podílí i historie, tedy vývoj skupiny, ve které se jedinec nachází. U Milgrama se jedná o poslušnost vůči autoritě, ke které vede evoluční vývoj života ve skupině. Oproti ostatním teoriím je však Milgramova teorie ve svém pojetí odlišná.

2.3 Teorie zla založeny na sociálních vlivech

Teorií, které nacházejí příčiny k propuknutí zla v sociálních vlivech, se dá označit pět. Jsou jimi opět tři výše zmíněné teorie Roberta D. Hare, Stanleyho Milgrama a Simona Barona-Cohena. dále pak teorie Edwarda O. Wilsona a též i Philipa Zimbarda. Tyto teorie se shodují v tom, že na vzniku zla se podílejí sociální vlivy, rozcházejí se však v následných podobách zla.

Teorie Edwarda Wilsona je přiřazena i do této podkapitoly, protože Wilson považuje za vlivy na vývoj agresivity krom genetických predispozic k naučení se agrese a předchozí historie skupiny, ve které daný jedinec žije, i sociální vlivy v podobě prostředí, ve kterém se společnost nachází.

Philip Zimbardo ve své teorii zla přikládá důležitost otázkám po okolnostech a podmínkách, které mohly ovlivnit rozhodování člověka o tom, jak se bude chovat a tudíž i jestli bude páchat zlo. Jedincovo rozhodování tedy ovlivňují sociální vlivy. Může tím být například momentální moc, kterou jedinec v daném okamžiku disponuje.

Do této kategorie zla založeném na sociálních vlivech lze zařadit i teorii Roberta Hare o psychopatických lidech. U nich je totiž dle Roberta Hare vývoj základních rysů

psychopatie ovlivněn přibližně stejnou měrou genetickými faktory jako i vlivy prostředí, tedy sociálními vlivy.

Milgramova poslušnost vůči autoritě se zde nachází též, protože na rozhodování člověka o tom, zdali se podřídí vůli autority nebo ne, působí i prostředí, ve kterém se člověk nachází. Sociální vlivy mají tedy v této teorii podíl na možném páčání zla, stejně jako na to má vliv i evoluční vývoj života vedoucí k poslušnosti vůči autoritě. Milgramově koncepci, že člověk snadno podléhá vůli autoritě na základě sociálních vlivů, se podobá i názor Konráda Lorenze, že veřejné mínění velkých mas lidí je manipulováno především prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků. Podle Lorenze tak aparátníci relativně snadno získávají moc nad smýšlením lidí. V ostatních aspektech se však již Lorenzova teorie od Milgramovy liší.

Poslední teorií začleněnou do této kategorie je eroze empatie Simona Barona-Coehna. Příčinou vedoucí k erozi empatie u psychopatických, narcistických a hraničních osobností je totiž i rané emoční zneužívání dětí jejich rodiči.

3 Zhodnocení a závěr

Fenomén zla lze vnímat, chápat nebo popisovat mnoha různými způsoby, jak je vidět v předešlých kapitolách. Definovat potom „zlo“ nějak všeobecně je velmi problematické. Při prvotní úvaze nad tím, co je to vlastně zlo, vyvstane na mysl odpověď, že to může být jisté lidské chování, „které nevede k ničemu dobrému“, tedy se jedná o chování špatné. Následuje problematika určení toho, co je špatné jednání. To vede k dalším úvahám nad tím, co se dá označovat za špatné jednání, z čehož už začínají vyplývat jasnější odpovědi v podobě agrese, agresivity nebo násilí. Jak se člověk snaží najít podstatu samotného zla, zachází do větších a větších detailů. Přejde tedy na to, že agrese a násilí se dají dál dělit do různých druhů a snaží se přijít na to, jaké jsou příčiny vedoucí k těmto druhům násilí a agrese a k čemu vlastně slouží. Člověk se tak ve svém pátrání snaží dohledat příčiny vedoucí ke zlu až zjistí, že se ocitá ve změti různých druhů agrese, násilí, v různých škálách empatie, poslušnosti a tak dále, ale celkové povědomí o zlu jako takovém při tom stále uniká.

Vystihnout fenomén zla, pokusit se ho nějak uceleněji vysvětlit, popsat nebo definovat, je velice náročné. V první kapitole je rozebráno osm teorií různých autorů, kterými lze rozličně nahlížet fenomén zla. Některé teorie jsou si podobné, některé se ve svém pojetí vzájemně odlišují. Některé vidí projevy představující zlo podobně, tedy v podobě agrese či agresivity, další však vnímají zlo i dalšími jevy, kterými mohou být přehnaná poslušnost k autoritě, nízká hladina empatie nebo psychopatie. Jako zlo v povaze a chování člověka by se tedy z pohledu osmi moderních teorií minulého a současného století daly považovat různé druhy agrese a násilí, psychopatie, poslušnost vůči autoritě nebo nízká hladina empatie.

U všech výše jmenovaných jevů se však dá vnímat společný rys. Je jím lidské konání, chování, které vede k jistému poškození jiného člověka. Může se jednat o přímé poškození nebo zranění daného člověka ať už psychicky, tudíž jeho psychiky, nebo fyzicky, tedy újmou na jeho fyzickém zdraví. Může se však jednat například i o „poškození jména“, tedy o pomluvu, o které daný člověk neví. Jeho psychiku to tudíž přímo nepoškozuje, pomluva mu však celkově škodí.

Při studiu osmi teorií vnímání fenoménu zla, kterými jsem se zabýval, jsem došel k názoru, že se teorie vzájemně doplňují, ačkoli se neshodují v jednoznačném projevu zla a příčinách ke zlu vedoucích. Každá z teorií však má svou určitou pravdu a je aplikovatelná na běžný život. Když se nad nimi pak člověk zamyslí komplexně, zjistí, že se teorie vzájemně v různých aspektech prolínají a podporují. Osobně nepreferuji ten či onen přístup k fenoménu zla, ale jakýsi společný průnik všemi teoriemi.

V závěru své práce bych rád položil otázku: „Co je to zlo?“

Docházím k závěru, že odpověď na tuto otázku si bude nejspíše každý člověk nucen najít pouze sám za sebe, protože na každého působí různé vlivy a každý člověk tudíž jako zlo vnímá něco jiného.

4 Seznam použitých zdrojů

4.1 Literatura

- BABIAK, P., HARE R. D. *Hadi v oblecích, aneb, Psychopat jde do práce*. Praha: Academia, 2014. Společnost (Academia). ISBN 978-80-200-2366-7.
- BARON-COHEN, S. *Věda zla: nová teorie lidské krutosti*. Brno: Emitos, 2014. ISBN 978-80-87171-37-0.
- FROMM, E. *Anatomie lidské destruktivity: můžeme ovlivnit její podstatu a následky?*. Praha: Aurora, 2007. ISBN 978-80-7299-089-4.
- FROMM, E. *Lidské srdce*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 1996. Český klub. ISBN 80-85637-28-6.
- HARE, R. D. *Bez svědomí: znepokojivý svět psychopatů mezi námi*. Praha: Dům Harfa, 2015. ISBN 978-80-900379-1-5.
- LORENZ, K. *Takzvané zlo*. Praha: Academia, c2003. ISBN 80-200-1098-X.
- LORENZ, K. *Osm smrtelných hříchů civilizace*. Voznice: Leda, 2014. ISBN 978-80-7335-239-4.
- MILGRAM, S. *Poslušnost voči autorite: experimentální přístup: experiment odhaľující část lidské přirozenosti*. Trenčín: Vydavateľstvo F, 2014. Psychiatria, psychoterapia, psychosomatika. ISBN 978-80-88952-77-0.
- MITCHELL, S. A., BLACK, M. J. *Freud a po Freudovi: dějiny moderního psychoanalytického myšlení*. Praha: Triton, 1999. ISBN 80-725-4029-7.
- STORR, A. *Freud*. Praha: Argo, 1996. ISBN 80-857-9493-4.
- WILSON, E. O. *O lidské přirozenosti: máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?*. Praha: Lidové noviny, 1993. ISBN 80-710-6076-3.
- ZIMBARDO, P. G. *Luciferův efekt: jak se z dobrých lidí stávají lidé zlí*. Praha: Academia, 2014. Společnost (Academia). ISBN 978-80-200-2346-9.

- ZIMBARDO, P. G., FIALA, J., KLICPEROVÁ-BAKER, M. *Moc a zlo: sociálně psychologický pohled na svět*. Břeclav: Moraviapress, 2005. ISBN 80-861-8180-4.

4.2 Internetové zdroje

- E. O. Wilson. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Aktualizováno 19. 6. 2017 [vid. 21. 6. 2017]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/E._O._Wilson
- Erich Fromm. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Aktualizováno 10. 6. 2017 [vid. 21. 6. 2017]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Erich_Fromm
- Konrad Lorenz. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Aktualizováno 14. 6. 2017 [vid. 21. 6. 2017]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Konrad_Lorenz
- Philip Zimbardo In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Aktualizováno 17. 6. 2017 [vid. 22. 6. 2017]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Philip_Zimbardo
- Robert D. Hare. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Aktualizováno 18. 6. 2017 [vid. 22. 6. 2017]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_D._Hare
- Sigmund Freud In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Aktualizováno 8. 6. 2017 [vid. 22. 6. 2017]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Sigmund_Freud
- Simon Baron-Cohen. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Aktualizováno 28. 5. 2017 [vid. 22. 6. 2017]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Simon_Baron-Cohen
- Stanley Milgram. In: *Department of Psychology* [online]. [vid. 22. 6. 2017]. Dostupné z: <https://psychology.fas.harvard.edu/people/stanley-milgram>

- Stanley Milgram. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Aktualizováno 23. 4. 2017 [vid. 22. 6. 2017]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Stanley_Milgram